

SÉD 27.

VESZPRÉMI KRITIKAI LAP

VI. évfolyam, 2020. 4. szám

27

séd

Veszprémi kritikai lap

2020. 4. szám
Megjelenik évente hatszor

Szerkesztik:
Demel Eszter, Géczy János,
Gopcsa Katalin, Perlaki Claudia

E szám szerkesztője:
Géczy János

Szerkesztőségi titkár:
Horváth Brigitta

Olvasószerkesztő:
Vondervisztné Kapor Ágnes

Korrektor:
Sövényházi János

Lapterv: Somody Péter
Tördelés: Dénes Tamás
Fotó: Gáspár Gábor

Felelős kiadó:
Gelencsér András rektor
Kiadja a Pannon Egyetem

E-mail:
seed.veszpreem@gmail.com

Nyomda: OOK-Press Kft., Veszprém

ISSN 2416-0628

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú
Város Önkormányzata támogatásával

SZÁMUNK SZERZŐI

Barabás Lajos *műgyűjtő*

Bence Erika *egyetemi tanár*

Éltető Erzsébet *kulturális szervező,
irodalmár*

Farkasné Molnár Csilla *közművelődési
szakember*

Fürj Katalin *drámapedagógus, középiskolai
tanár*

Géczy János *író, képzőművész*

Gy. Lovassy Klára *helytörténeti kutató, ny.
múzeumigazgató*

Hornok Máté *egyetemi hallgató*

Ircsik Vilmos *író, műfordító*

Keserü Katalin *művészettörténész*

Kovács Alex *művészeti szakíró*

Kovács Attila *zeneszerző, zongorista*

Lukács Elek *karnagy*

Molnár Erzsébet *előadóművész*

Nyakas Krisztián *restaurátor, zenész*

Őrsi Ágnes *újságíró*

Palágyi Sylvia *régész*

Rainer Pál *történész*

Rybár Olivér *geográfus, pedagógus*

Schreiber Márta *könyvtáros*

Szóke Kavinszki András, a *Kabóca
Bábszínház igazgatója*

Tevesz Mária *művészettörténész*

Tolnay Imre *képzőművész*

Tartalom

- 2 Palágyi Sylvia
Római üvegedények a múzeum gyűjteményéből
- 5 Tevesz Mária
Fényben tündöklő gyűjtemény
- 6 Fürj Katalin
Lélektől lélekgig...
III. Érzékenyítő Fesztivál. Petőfi Színház.
2020. július 16–19.
- 8 Kovács Alex
Meglepetésdialógusok
- 9 Barabás Lajos
Fényrétegek
Borkovics Péter üvegművész és Bullás József képzőművész
kiállítása. Művészetek Háza, Dubniczay-palota –
Várgaléria. 2020. július
- 10 Keserü Katalin
Teremtő eldöntetlenség
Szabados Árpád festőművész kiállítása: *Teremtő eldöntetlenség /
Balatoni elégia*. Művészetek Háza – Csikász Galéria.
Megnyitó: 2020. július 18.
- 15 Tolnay Imre
A szemlélődés benső kertjei
Teremtő eldöntetlenség / Balatoni elégia. Szabados Árpád festőművész
kiállítása. Művészetek Háza – Csikász Galéria.
2020. július 18. – szeptember 5.
- 16 Géczi János
Egyszerre külső és belső tájak
Szabados Árpád festőművész kiállítása: *Teremtő eldöntetlenség /
Balatoni elégia*. Művészetek Háza – Csikász Galéria.
Megnyitó: 2020. július 18.
- 17 Hornok Máté
Meseautóval sokadjára
Meseautó. Pannon Várszínház, „Nevessünk” online sorozat,
2020. Eredeti bemutató időpontja: 2014. április 12.
Rendező: Vándorfi László
- 18 Schreiber Márta
Békediktátum Trianon 100
A Veszprémi Petőfi Színház előadása. 2020. július 15.
Online megtekinthető: [https://www.petofiszinhaz.hu/
Hirek/2020-05-31/Bekediktatum-Trianon-100](https://www.petofiszinhaz.hu/Hirek/2020-05-31/Bekediktatum-Trianon-100)
Rendező: Oberfrank Pál
- 18 Órsi Ágnes
Lapbemutató újra közönséggel
Veszprémi Szemle 57. szám. Eötvös Károly Megyei Könyvtár,
Kisfaludy Terem, 2020. június 19.
- 19 Gy. Lovassy Klára
Cholnoky 150 – Cholnoky Jenő-emlékév
Séta a Cholnoky család nyomában Balatonfüreden.
2020. július 19.
- 19 Rybár Olivér
Cholnoky Jenő évfordulóján
2020. július 23. Cholnoky Jenő-megemlékezések
- 20 Farkasné Molnár Csilla
„Igyekszem élesztgetni a szellem eszméletlen örököseit”
Emlékezés versolvasással, beszélgetéssel Széki Patka László (1948–
2008) költő, kulturális menedzser születésnapján a Művészetek Háza
és a MIT Veszprém Megyei Tagozata szervezésében. Kávé- és Teaház
az Íródeákhoz. 2020. július 23.
- 20 Molnár Erzsébet
Születésnapi versmondás a Széki Patka-szegletben
Kávé- és Teaház az Íródeákhoz. 2020. július 23., 18 óra
- 20 Kovács Attila
A zene városai
Az UNESCO *Cities of Music* sorozata a Facebookon Veszprém
számára is lehetőséget adott egy rövid bemutatkozásra a zene
jegyében. 2020. június 22.
- 21 Lukács Elek
A Csermák Antal Zeneiskola együttese
Térzene a zeneiskola előtt. 2020. június 15.
- 22 Nyakas Krisztián
Édes Bestia
Honeybeast-koncert. 2020. július 16. Presszókert
- 23 Gáspár Gábor
Fotóesszé a Kapitány Máté & Lil Frakk-konцерtról
- 24 Nyakas Krisztián
PUF neki!
Pál Utcai Fiúk-koncert. Presszókert. 2020. július 17.
- 24 Ircsik Vilmos
Tudósítás a tó mellől
Sarusi Mihály: *Öreg-hegyen innen, Öreg-hegyen túl II.
(Balatoni jelenetek)*. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2020
- 25 Bence Erika
Egy „könyvmúzeum” képei
Péntek Imre: *Megviselt papírmúzeum*. Vár Ucca Műhely, 2020
- 25 Éltes Erzsébet
Az úton levő
Can Togay János: *Átmeneti ember*. Scolar, 2020
- 27 Szőke Kavinszki András
A mozdulatlanság színesztéziája
Kolodko Mihály: *Őr*. Miniszobor. Várkapu
- 28 Rainer Pál
**Lóczy Lajos levelezőlapja Laczkó Dezsőhöz Cholnoky Jenő
emlékezésével, 1918. július**
- Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.**

Római üvegedények a múzeum gyűjteményéből

Az üveg tetszetős áru! Méghozzá szaga sincs (mint a fémnek)! Ezért azután Petronius figurája, Trimalchio az aranyból is többre becsülte volna, ha nem lett volna törekeny holmi. (Vö.: SÉD 2016. ősz 2.) S hogy értéktelen vacak lenne, abban viszont erősen kételkedhetünk!

Séd, 2018. 4. szám, 2. old.

Falfestménytör szőlőfürtöt szorgyermekekalka

És a halomsírokban is megjelentek. A falfestménytör szőlőfürtöt szorgyermekekalka...

Séd, 2019. 4. szám, 2. old.

A minap kezembe akadt a veszprémi múzeum egyik archív, üvegnegatíváról készült fényképe (leltári száma: 2577 – vö.: borító). A római gyűjtemény akkoriban legszebb, legértékesebbnek tartott üvegedényei szerepelnek rajta. Valószínűleg láthatók voltak az 1925-ben megnyílt vármegyei múzeum (majd Bakonyi, később Laczkó Dezső Múzeum) kiállítótermében. A II. világháború után 1951-ben megnyílt első, majd 1958-ban és 1964-ben átalakított, illetve újjárendezett kiállítás tárlóiban is helyet kaphattak. A Veszprém megyei leletanyagot bemutató új állandó kiállításokból ezek a tárgyak már kimaradtak, mert közben Mezöszilaszt (az egykori Szilasbalhást) Fejér megyéhez csatolták, a másik két tárgynak pedig bizonytalan volt a lelőhelye és ismeretlenek lelőhelykörülményei.

Az archív fotó első két üvegedénye méltán került a felvételre. A mezöszilasi bordás tálnak valószínűleg máig sincs párhuzama a pannóniai anyagban. Díszítési módja viszont ismert a Rajna menti Kölnből és a Duna-parti Brigetióból (Szöny) is. A szíriai üvegművesek kirajzását követően nagyon gyorsan alakultak műhelyek Itáliában és az Alpoktól északra eső provinciákban. A bordás mély tálakat az itáliai vagy az északabbi műhelyek egyike gyárthatta, s importként került Pannóniába, méghozzá egy olyan településre, amelynek lakóit – vagy azok egy csoportját – különböző méretű halmok alá temették. A bordás tállal együtt, ugyanabban a halomsírban feltárt két hasábos korsó közül az egyik szerepel a fényképen. Ezek a korsók kora császárkori temetkezéseknek gyakori mellékletei, egyesével, halomsírokban több esetben kettesével fordulnak elő. Magasabb és alacsony változatai is ismertek. A sírokba páros elhelyezés esetén egy nagyobb és egy kisebb példány került. A korsók jellemzője a hasábos test, a lekerekített váll, a rövid nyak és a széles, bordázott fül. Fenékbélyegeik koncentrikus körökből, domború pettyekből, néha betűkből állnak.

A korábban kígyós üvegnek nevezett, valójában üvegszál és rovátkolt, rátett levéldíszes üvegpalack pontos lelőhelye nem ismert. Az 1903-ban vármegyei szabályrendelettel hivatalosan is életre hívott veszprémi múzeum régészeti anyagát a bakonyszentlászlói plébános, Mihály István, valamint az ugyancsak bakony-

szentlászlói illetőségű Fillingner Antal gyűjteménye alapozta meg. Könnyen lehet, hogy ezért szerepelhet a szakirodalomban az elsők között múzeumba került, eredeti gyűjtési helyét elvesztett üvegpalack lelőhelyeként kérdőjelesen Bakonyszentlászló. A különleges díszítésű palack Rajna menti, valószínűleg kölni műhely termékeként jutott az egykori Pannóniába.

A Mihály-gyűjteményből származó, horpasztott oldalú pohár ugyancsak ismeretlen lelőhelyű. A kora császárkori edények sorába illeszkedik. Hasonló darabot ismerünk a csopaki Kőkoporsó-domb részben a Magyar Nemzeti Múzeumban, részben a keszthelyi Balatoni Múzeumban őrzött síregyütteséből.

Az archív fotó üvegei:

1. kép: Spirálisan bordázott mély tál, halványkék. Lelőhely: Mezöszilas, VIII. halom. Leltári szám: 55.212.37.; szájtátmérő: 13,8 cm, talpátmérő: 5,9 cm, magasság: 10 cm. Keltezés: Kr. u. 1. század vége – 2. század közepe
2. kép: Hasábos korsó, koncentrikus körökből és domború pettyekből álló fenékbélyeggel, kékeszöld. Lelőhely: Mezöszilas, VIII. halom. Leltári szám: 55.212.7.; szájtátmérő: 4,8 cm, talpméret: 7 x 7 cm, magasság: 22,6 cm. Keltezés: Kr. u. 1. század vége – 2. század közepe
3. kép: Palack, üvegszál- és rovátkolt levéldíszítéssel, kissé zöldes, fehér. Lelőhely: Bakonyszentlászló (?). Leltári szám: 55.275.562.; szájtátmérő: 3,5 cm, talpátmérő: 5,1 cm, magasság: 20,8 cm. Keltezés: Kr. u. 3. század első fele
4. kép: Horpasztott oldalú pohár, világoskék. Lelőhely: ismeretlen. Leltári szám: 55.203.29.; szájtátmérő: 6,2–7 cm, talpátmérő: 4,3 cm, magasság: 10,5 cm. Keltezés: Kr. u. 1. század vége – 2. század eleje

Az archív fotón látott üvegedényeket sokáig a múzeum régészeti gyűjteményének legszebb, legfontosabb leleteiként tartották nyilván. Formájuk, díszítési módjuk jogosan keltette fel a római kor iránt érdeklődő látogatók figyelmét. Az 1985-ös, 2003-as, valamint a 2006-os állandó kiállításoknak azonban már az inotai üvegek voltak a „sztárjai”. Az 1973–1975-ben feltárt két inotai halomsírból a töredékeken kívül kilenc ép, illetve a restaurátorok kitartó munkájának köszönhetően épnek mondható üveg került elő. Az első halomból egy urna, két hasábos korsó, egy pohár, a második halomból pedig két cilindrikus korsó, két hasábos korsó és egy pikkelydíszes pohár (vö.: Séd, 2016. ősz 2–3.).

Palágyi Sylvia

Az inotai halomsírok üvegekészletei (fotók: Oszkó Zsuzsa, 2003–2004)

1. kép

2. kép

3. kép

4. kép

Archív fotó részlete a hasábos
korsóval és palackkal
(múzeumi felvétel, legkorábban 1904-ből)

Pattantyús Gergely: Pincetok kehellyel (2002)

Fényben tündöklő gyűjtemény

A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum Képzőművészeti Gyűjteménye nemcsak Egry Józsefnek a Magyar Nemzeti Galéria kollekciójával vetekedő festményeivel vagy a fiatalon, nagy ígéretként távozott Csikász Imre szobraival büszkélkedhet, hanem rangos, országos érdekeltégű kortárs üvegművészeti anyagával is. Jóllehet a múzeum általános gyűjtőköre létezése óta csak a megyére terjed ki, ez utóbbi esetben – több szerencsés tényezőnek köszönhetően – a hazai üvegművészet nagyjait, történetét reprezentáló országos jelentőségű gyűjtemény alakulhatott ki itt az évtizedek során.

Vilt Tibor:
Egy adag víz (1970)

Megalapozását az 1985-ös, majd 1990-es Ajkai Üvegszimpozium adta, amelynek során a közeli üvegyár infrastruktúrát biztosító befogadó gesztusának köszönhetően a művészek lehetőséget kaptak az alkotó kísérletezésre, és az ennek eredményeként létrejött üvegtárgyakat eljuttatták a megyeszékhely szakmai támogatást nyújtó múzeumba. Ugyancsak 1990-ben a veszprémi múzeum által rendezett Tihanyi Üvegtriennálé hívta fel a figyelmet erre a különleges anyagra, olyannyira, hogy ez az év az Üveg éve elnevezést kapta. A kiállítások mellett a konferenciák is az üveg ügyét szolgálták: *Kerámia és üveg a kortárs építészetben* címmel 2000-ben, 2003-ban és 2007-ben kiállítással egybekötött előadás-sorozatokat mutatták be a gyűjteményt, bevonva az üvegművészek mellett a keramikusokat, belsőépítészeket, építészeket is. A legutóbbi, *Varázslatos üvegvilág* (*Az üveg sokszínűségéről a rómaiaktól a*

kortárs üvegművészetig) című kiállítást 2010-ben rendezte Gopcsa Katalin és Dohnál Szonja. 2011-ben elkészült a múzeum tanulmányi raktára, amelynek megvilágított vitrinjeiben a teljes üvegművészeti kollektívó helyet kaphatott.

A gyarapodás kezdetei, ahogy a gyűjteményt jól ismerő Bodonyi Emőke megfigyelte, egybeesnek a magyar üvegművészet 1970–1980-as évekbeli fellendülésével. Az első szerencsés évtizedek után a veszprémi kollektívó vásárlások és ajándékozás útján gazdagodott tovább: a Művelődési Minisztérium, az Ajka Crystal Ltd., a Parádi Üvegyár és maguknak a művészeknek személyes ajándékai által. A Magyar Képzőművészeti és Iparművészeti Lektorátus és a Nemzeti Kulturális Alap pályázati támogatásának köszönhetően is sikerült azt nem egy esetben gyarapítani. Az elismerés hangján kell szólnunk Gopcsa Katalin művészettörténész elkötelezett gyűjteményfejlesztő, szervező és publikációs tevékenységéről, amelynek köszönhetően folyamatos figyelmet kapott üvegyűjteményünk.

Számszerűsítve 66 üvegtervező iparművész, üvegszobrász 429 alkotását őrzi a Laczkó Dezső Múzeum. Helyet kaptak a nagy formátumú, klasszikus alkotók, a magyar üvegművészet megteremtői, meghatározó alakjai (Z. Gács György, Bohus Zoltán, Vida Zsuzsa, Horváth Márton és mások), az újabb generációkat újtárra indító művésztanárok és tanítványaik (Borkovics Péter, Pattantyús Gergely, Lukácsi László stb.) vagy az általuk létrehozott műhelyekből kikerülő alkotók. A nevek és alkotások mögött kirajzolódik a magyar üvegművészet múltja, megszerveződése a felsőoktatás intézményeiben, kilépése a nemzetközi fórumokra, szakkiállításokra. Általában Munkácsy- vagy Ferenczy-díjas művészekről van szó, akik rendszeresen állítanak ki itthon és

külföldön, sőt, nemegyszer inkább jelen vannak a külföldi múzeumokban, szakkollekciókban, mint a hazai közgyűjteményekben.

Az anyag sokszínűsége illusztrálja a kortárs üvegművészetben jelentkező fő tendenciákat, a sorozatgyártásból kilépő, praktikus funkciótól elrugaszkodó autonóm üvegszobrok, kisplasztikák világát éppúgy, mint a használati célra szánt üvegtárgyakat vagy díszüvegeket. Megtaláljuk közöttük az üveget a gondolatiság, filozofikus tartalmak megszólaltatójaként, a fény sejtelmes transzparenciájának művészi hordozójaként vagy éppen az esztétikai igénytelenséggel készített asztali készletek, poharak, tálak, vázák formájában.

Technológiai eljárásaik szemléltetik a meleg és a hideg üveg megmunkálását egyaránt: az öntött üveg vagy az üvegfúvás kézi alakítású módszere ugyanúgy jelen van a művekben, mint az ipari síküveglapokból építkező ragasztásos, csiszolásos, polírozásos hideg technika. Egyes törekvések régi, elfeledett kézműves technikákat újítanak fel, mások gyökeresen új irányba indulnak. Vannak példaink színtelen, színezett és opálüvegre, irizáló, foncsorozott, festett, fémgőzölt, rogyasztott, dupla falú, rétegelt, csurgatott, savmaratott, hólyagosított és egyéb technikákra. Nem árt ismerni eljárásukat, hiszen az üvegművészetben a művészi érték közvetlenül a technikai megmunkálás során jön létre.

A gyűjtemény legutóbbi gyarapodása L. Szabó Erzsébet Munkácsy-díjas üvegtervező iparművésztől származik, akinek máig tevékeny, sokoldalú, kísérletező munkássága a magyar stúdióüveg-mozgalomhoz kapcsolódik. Az általa használt hutakész szabadkézi megmunkálású fúvottüveg-eljárás múltbeli hagyományt őrizz, ugyanakkor technológiai újításai, rétegek közötti díszítő eljárásai szakadatlanul meg is újítják azt. Reménykedve várjuk a legutóbbi műtárgyvásárlásra kiírt NKA-pályázat eredményét, amelyet több különleges alkotásának beszerzésére nyújtottunk be.

Tevesz Mária

Felhasznált irodalom:

Bodonyi Emőke: „Az üveg és ami mögötte van. Üvegkiállítás a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban”, *Magyar Iparművészet*, 2010/4. pp. 40–44.

Smetana Ágnes: *Üvegkertem virágai* (1990)

Lélektől lélekekig...

III. Érzékenyítő Fesztivál. Petőfi Színház. 2020. július 16–19.

Az idén harmadik alkalommal rendezték meg az érzékenyítő fesztivált a Veszprémi Petőfi Színházban. A megnyitón Oberfrank Pál igazgató és Kellerné Egresi Zsuzsanna igazgatóhelyettes, a programsorozat ötletgazdája beszélt az alkotás, a színház gyógyító, személyiség- és lélekformáló szerepéről, az empátia fontosságáról.

Turék Miklós új monodráma, Egyetem Kultúra-szoportjának szerkesztésében, Pécs, 2018. március 6.

Érzékenyítés
A fesztivál minden előadását a Petőfi Színházban rendezték meg. A fesztivál célja az empátia erősítése, a színház gyógyító, személyiség- és lélekformáló szerepéről beszélni. A fesztivál minden előadását a Petőfi Színházban rendezték meg.

Séd, 2018. 3. sz., 29. old.

Itt senkinek sincs jó lappja
A fesztivál minden előadását a Petőfi Színházban rendezték meg. A fesztivál célja az empátia erősítése, a színház gyógyító, személyiség- és lélekformáló szerepéről beszélni. A fesztivál minden előadását a Petőfi Színházban rendezték meg.

Séd, 2018. 3. sz., 30. old.

Diótörő és a proje
A fesztivál minden előadását a Petőfi Színházban rendezték meg. A fesztivál célja az empátia erősítése, a színház gyógyító, személyiség- és lélekformáló szerepéről beszélni. A fesztivál minden előadását a Petőfi Színházban rendezték meg.

Séd, 2019. 1. sz., 13. old.

A Tita
A fesztivál minden előadását a Petőfi Színházban rendezték meg. A fesztivál célja az empátia erősítése, a színház gyógyító, személyiség- és lélekformáló szerepéről beszélni. A fesztivál minden előadását a Petőfi Színházban rendezték meg.

Séd, 2020. 2. sz., 6. old.

A fesztivál színes programkínálattal várta az érdeklődőket: volt kiállítás Fehér Dánielnek, a Baltazár Színház tagjának festményeiből, „érzékenyítőcske program” óvodásoknak Módró Györgyvel és Máté P. Gáborral, Pilát Gábor-előadás párkapcsolati problémákról, „láthatatlan koncert” Agárdi Szilviával, „kibeszélő estek” Kardos Klára klinikai szakpszichológus irányításával; és természetesen voltak változatos témájú és műfajú színdarabok. Ez utóbbiak közül öt előadásra (*Zserbótangó*, *Megyek utánad*, *Tortúra*, *Az én házam*, *23 perc – „Girls and Boys”*) jutottam el.

Tér, díszlet

A *Tortúrát* (Stephen King regénye alapján írta William Goldman, Kovács Krisztina fordítása, r.: Tasnádi Csaba) a Játékszínben játsszák. A szűkített tér felerősíti a pszichothriller cselekményének nyomasztó feszültségét, testközelségre hozza a bezártság, a korlátozottság, a fenyegetettség, a kiszolgáltatottság fojtogató légkörét. A díszlet realista-funkcionális, a hagyományos műfajértelmezés szerinti használatát a falon lévő fényképek (Annie Wilkes és egy homályos férfialak) kicserélése az író fotóira, amelyeken egy idő után a nő is megjelenik, metaforikus irányba tágítja.

A többi darabot a nagyszínpadon játszották, nyilván a – csak a fesztivál idején bemutatott előadások iránti – nagy érdeklődés miatt. Érthető szempont, bár a *Zserbótangó* (Kulcsár Lajos tragikomédiája, r.: Dörner György), a *Megyek utánad* (Grecsó Krisztián regényét Bíró Bence írta színpadra, r.: Dékány Barnabás) és a *23 perc* (Dennis Kelly monodrámaját Fabacsovics Lili fordította, r.: Keszég László) talán még hatásosabb lehet kamaratérben. A táncfantázia (*Az én házam*, r.: Mészöly Andrea) ösztönművészeti hatáselemei

(vetített háttérrek/animáció, a vászon túlkörhatású használata, a zene, a verbális kiegészítések) és a táncnyelv sajátosságai jól érvényesültek a nagyobb térben.

A *Zserbótangó* a *Tortúrához* hasonlóan realista berendezése (lepukkant alberlet kopott bútorokkal) a társalgási drámák hagyományos díszletértelmezését követi. Kár, hogy a kanapék elhelyezése miatt néhány fontos jelenetben a színészeket profilból, olykor egymás takarásában látjuk. A Grecsó-darab díszlete viszont egyetlen, az előszínpadra helyezett kanapé, amely – sokoldalú, felszabadítóan kreatív használatán túl – jelentést gazdagító elem: egy szerelmi kapcsolatain keresztül értelmezett élet központi bútorárbaja. A *23 perc* játékterét egy szőnyeg jelöli ki az előszínpadon, rajta egy asztal és egy fotel, amely közvetlenül van megvilágítva egy álló szpotlámpával; az átlósan elhelyezett tükörrel együtt a vallomás, a visszatekintés, a szembenézés, az (ön)értelmezés metaforikus terévé válik.

Téma, kérdésirányok, dramaturgia

Ami tematikusan összeköti ezeket a nagyon különböző darabokat az emberi kapcsolatok központi szerepén kívül (nem meglepő: erről szól a drámairodalom nagy része), az a korlátozottság, az összezártság, a hiány, az egymásrautaltság és a harmóniakeresés. A *Zserbótangó* két nyugdíjas színésznő kényszerű összeköltözésén, életpályájuk és karakterük különbözőségéből táplálkozó vetélkedésükön, majd – a tragédia fenyegetésében – egymásra találásukon keresztül beszél a nyugdíjaslét (nem csak színészekre jellemző) lelki-egzisztenciális traumáiról: a társadalmi pozíció és az anyagi biztonság elvesztése okozta kiszolgáltatottságról, a magány rémületéről, a betegséggel, az elmúlással való szembenézéssel. A klasszikus dramaturgia lineáris-kauzális rendszerében működtetett darab már-már mesészerűen boldog zárata (a menekülés a színészotthon biztonságába, a betegség pozitív kimenetele és az önérdek feladásának jutalmazása) inkább egyedi, mintsem általánosítható megoldásként hat, nyugtalanító kérdőjeleket hagyva a befogadóban.

Másféle kényszerű összezártság, a klasszikus pszichothriller dramaturgiája (amelynek itt és most jelenét hangbejátszások szakítják meg), a feszültség mesteri, az elviselhetőség határait feszegető adagolá-

sa működteti a *Tortúrát*, amely az örületig fokozódó rajongást, kínzó és fogvatartott kiszámíthatóan egyikük pusztulásával fenyegető kapcsolatát, az életösztön (amely a menekülés érdekében az esztétikai, majd a morális értékrend feladására készlet) személyiségalkító hatását tematizálja.

A *Megyek utánad* főhőse, Daru viszont saját rétegződő múltjával, korábbi szerelmeivel, elhibázott döntéseivel, érzékeny személyiségével és önértékelési problémáival van állandóan összezárva, miközben újabb és újabb, működésképtelnek bizonyuló kapcsolatokba menekül. Felnőtt életének egy pontján, egy új szerelem jelenéből/nézőpontjából visszatekintve (itt kezdődik az átírat) ezeken keresztül értelmezi önmagát. A háromszereplős darab üdítően szabad, mégis feszesre húzott dramaturgiával, az idősíkok egymásba csúsztatásával, sok kreatív ötlettel idézi fel a regény világát, a dialógusokat narrációs technikával, a „külső” és a „belső” Daru gondolatainak, reflexióinak közlésével mélyítve. Amit a dramaturgia nem tud vagy nem akar felvállalni, az a „Daruság” még pontosabb megfogalmazása: a szuperérzékenység, ami a regény hőstét a helyzetek, motivációk, viszonyok önmarcangolásig alapos elemzésére-értelmezésére készíti; az állandó önvád/önsajnálát; az atmoszférateremtés: a viharsarki kis falu reménytelensége, „ahol az apja fia, ahol nem lehet kasztot váltani”; a meg nem valósult zenészkarrier okozta hiányérzet; az (öröklött és életmóddá váló) alkoholizmus réme, „a szörny, aki benne lakik”; azok az elemek, amelyek miatt az eredeti mű több, mint szerelmi leltár. A regényben emellett négy szereplő nagyobb hangsúlyt kap: Eszter, akinek a halála öröké vádolja Darut; Balázs, a role model, vetélytárs és viszonyítási pont; a csonttá elfogyó, alkoholista apa (és Daru hozzá fűződő ambivalens viszonya); és végül Juli, aki a jövővé váló jelen ígérete, ezért fontosabb, mint egyszerű dramaturgiai fogás: a múlttal való „birkózásnak” ez a kapcsolat a tétje.

Másfajta dinamikák működtetik *Az én házam* című, többértelmű, a táncszínház asszociatív dramaturgiájával építkező előadást, amely szólhat az emberhez mint nembéli lényhez rendelt sorsparadigmáról és annak egyedi beteljesíthetőségéről; a lehetőségek (nyelv)rendszerének fizikai/szellemi/lelki adottságaink által meghatározott értelmezési keretéről; a szárnyalni vágyó fény-lélek és a visszahúzó sár-test küzdelméről; végeredményben: sorssá váló életünk/testünk („házunk”) belakásáról: az önmagunkhoz való megérkezésről.

De szólhat kiteljesedésünket segítő-korlátozó kapcsolatainkról is (az irányítás biztonságáról és az önállóság torokszorítóan ijesztő szépségéről), miközben önmagunk és mások tükröképeként, interakció, kapcsolat, tapasztalat által hitelesítve nemcsak magunkat, egymást is értelmezzük, még akkor is, ha nehéz; hiszen beülhetünk egymás „tolószékeibe”, de csak a magunkét ismerjük igazán.

Ahogy másképp döbbenünk meg a családon belüli erőszakról szóló hírek olvasása közben (például hogy Magyarországon hetente átlag egy nő hal meg bántalmazás miatt), mint mikor valaki saját történetét meséli el nekünk, ahogy a *23 perc* című monodrámá hősnoje teszi. A szabadszájú humorral induló monológ a szerelem-karrier-boldog család paradigmarendszeréből kiszakadva (morzszánként adagolva a tragédiára utaló információt és a feszültséget, hosszan késleltetve, lebegtetve a végkifejlet bizonyosságát) a horror, az önvád, a szenvedés olyan mérhetetlen mélységeibe jut el, ahonnan – úgy képzeljük – nincs, nem lehet felemelkedés: a keletkezett hiány pótolhatatlan, a harmónia akár csak részleges újrateljesítésének lehetősége végérvényesen elveszett. Olyan lehet, mint amikor egy rémálomból soha nem ébred fel az ember, ehhez a megértéshez segített hozzá a darab: egyetlen szoba a lakásban, ahol néha nevetni lehet, mert nincsenek a gyerekekre utaló emlékek. Számomra ez volt a legszínházból előadás, amennyiben színházon a hatás művészetét, az érzelmek mozgósítását, a világ megértésére, megváltoztatására való törekvést értjük.

Színészi játék, jelenlét

A fesztivál emlékezetes színészi teljesítményekkel jutalmazta a nyári színház nézőit, és tanulságos volt abból a szempontból is, hogy a különböző műfajok, a darab- és a térválasztás, a játéktípus, a színészi alkat vagy a rendezői felfogás milyen sokféleképpen eredményezhet érvényes alakítást és erős jelenléteket.

A *Zserbótangóban* Esztergályos Cecília a rá jellemző, magával ragadó lendülettel alakítja a sikeres életpályát befutott komika – saját elementáris erejű humorával, vibrálóan (és pozitívan) energikus, olykor harsány, szertelenül csapongó személyiségével kompatibilis – karakterét; emellett – megszokott szerepköréből kilépve – az érzelmek szélesebb skáláját járhatja be a szorongás, a bizonytalanság és az elmúlással való szembenézés megindítóan hiteles jeleneteiben. Tordai Teri kimért, visszafogottabb, elfojtott szenvedélyeket sejtető, másképp érzékeny tragikát játszik. A két színészikon kiváló összhangban, egymást és olykor a dialógusok hiányait is kiegészítve bontja ki a két nő vetélkedésből (ez kevésbé van megírva, többet is elbírnánk, nagyobb lenne a kontraszt) összetartozássá alakuló kapcsolatát. A főbélő helyenként bohózatokat idézően poentírozott szerepe viszont (Timkó Eszter erős jelenléte ellenére) olyan hatást kelt, mintha a szövegekönv/rendezés nem döntötte volna el a karakterhez való viszo-

nyát; a mimika, a gesztusok, a hanghordozás és a szöveg széttartása olykor zavarba ejtően idézőjelbe teszi a szereplőt és szándékait (pl. mikor elveszett álmairól mesél).

A naturalista-realista felfogás határozza meg a *Tortúra* játéktípusát is, bár a pszichothriller műfaja másféle jelenléte kíván. Módri Györgyi (Annie Wilkes) és Keller János (Paul Sheldon) túpontos összhangban bontja ki kínzó és áldozat felkavaróan pusztító kapcsolatát. A kamaratér, a nézők közelsége sem könnyíti meg a színészek dolgát, hiszen ebben a térben nem lehet csalni (vagy csak nagyon ügyesen: el kell hinnünk például hogy az író felmosóvizet iszik!): minden rezdülés, szemvillanás, homlok-ráncolás látható, így jelentése van, ahogy a milliméterre kidolgozott/begyakorolt mozdulatoknak is: a koccintással lelökött gyeritya, az írógéppel lesújtó kéz nem csúszhat el.

Módri Györgyi értelmi, érzelmi és idegrendszeri kapacitásának teljes mozgósításával formálja meg a mentálisan terhelt, pszichopata rajongó karakterét. Kiszámíthatatlan hangulatingszűrésai, szélsőségesen változó dinamikájú és kiterjedésű gesztusai, széles spektrumú mimikája (bárgyú-naiv, rajongó, mégis ijesztő mosolya, majd szinte öntudatlan, az időből kiszakadt, ernyedte tekintete, amelyben egy élet csalódásait tudja összesűríteni; kontrollálhatatlan dühkitörései, majd hideg józansága; ritka világos pillanata, amikor menekülni próbál önmagától) háborzongatóan hiteles alakítást eredményeznek, amely ívet jár be, amint Keller János karaktere is: ahogy a halál torkából „kimenekített” író apránként fogja fel a veszélyt; ahogy a szenvedés, a fenyegetettség, a reménytelenség és a kiszolgáltatottság egyre mélyebb bugyraiba merül alá, majd fokozatosan kiemelkedik; ahogy állandó rettegésben, de az erősebb intellektus fölényével, ugrásra kész éberséggel, elképedve, mégis – hivatásából is adódóan – riadt-gyanakvó érdeklődéssel figyel-értelmezi fogvatartóját és helyzetét.

Szintén emberpróbáló energiákat és jelenléteket, a fizikai-szellemi-lelki-idegrendszeri tartalékok teljes mozgósítását követeli a monodrámá (*23 perc*). Az utat, amelyet Járó Zsuzsa 90 perc alatt bejár és bejárat velünk, az érzelmek, hangulatok szélsőségesen változatos jelzőtáblái szegélyezik a szerelem lebegtető állapotától az anyai szereteten, aggódáson, majd a keserű csalódáson, rádöbbenésen át a bénító, eltompító fájdalomig és kiüresedésig. Mindez patikamérleg pontossággal (ahogy a szünetek/csendek is): nem túloz, nem játszik rá, nem „akar” megríkatni vagy megdöbenteni; „egyszerűen” közvetíti a szöveget és a karaktert (olykor más szereplőket is megidézve).

Másféle jelenléte kíván a *Megyék utánad* háromszereplős drámaaváltozata, amelyben Baki Dániel végig a „külső” és a „belső” Darut alakítja különböző életkorokban, Mészáros Béla szintén Darut játssza és más férfiszerepeket, míg Kurta Niké a lányokat formálja meg. Valódi jutalomjáték, kreatívan és tehetségesen oldják meg a helyzet-, szerep-, idő- és nézőpontváltásokat; különösen a humoros jelene-

tekben lubickolnak (hogy csak a szerelmi hatszög értelmezéséről szóló dialógust említsem). A szerepek teljesebb kibontására, a nagy leleménnyel megformált figurák karakterekké mélyítésére ez az anyag, forma és felfogás nem mindig ad elég időt és lehetőséget. (Eszternek az észre vonatkozó megjegyzése például: „Az a baj, hogy az ész csak teher. ... Mert nem jó semmire. Nem bír a testtel. És a lélekre sincs hatással.”³ nem egyszerű póz: mint egy „pszichológiai mondat” bevilágítja a karaktert, saját önpusztító hajlamaival folytatott, reménytelen küzdelmét, amelyből a halálba menekül.) Mindezzel együtt érvényes, szórakoztató produkció a *Megyék utánad*; hiányérzetet inkább csak a regénnyel összehasonlítva hagy (és Mészáros Béla gyors beszédét nem mindig értem, a sziszegő és a c hangjaival néha történik valami – cool karakterjegy?).

A táncfantázia (*Az én házam*), három, különböző mozgáskultúrával, adottsággal és háttérrel rendelkező szereplő (Bakó Tamás táncművész, Tóth Károly mozgáskorlátozott előadóművész és Kövesdi László színész) produkciója a választott színházi nyelv közös belakásáról is szól, amelyben a test fizikai korlátainak felmérése/legyőzése, a különböző adottságok összehangolása, a közös kísérletezés tartalmi elemmé válik. (Így lehet kontextusba helyezni Kövesdi László kevésbé professzionális táncos megoldásait, például a duplán: verbálisan és illusztratív mozgással is elmondott „lakásbejárást”). A videóanimációval, zenével, irodalmi szövegekkel kísért kortárs táncelőadás valódi esztétikai élmény, számomra legszebb pillanatai Tóth Károly szólótánc és a zárlat: a sziluettekről leváló szereplők egymáshoz hangolt mozgása.

Nem szoktunk beszélni a színészeket a kulisszák mögött segítő háttérszereplőkről: világosítókról, hangosítókról, a technikai személyzetéről, azokról az emberekről, akiknek láthatatlan munkája nélkül az előadások nem működnenek. Ennek megértéséhez ajánlom a *Tortúra* háttérzáróját látható videót a neten.

Szintén említést érdemel a néhány előadást a halláskárosultak részére jeleké alakító jeltolmács, akinek szuggesztív jelenléte – bár alázattal igyekezett a háttérben maradni – időnként muszáj volt odafigyelni: nemcsak a szövegeket közvetítette, hanem rendkívül kifejező mimikája és gesztusai segítségével szinte újrájátszotta a darabot, egyedül megformálva a szereplőket és a hangkulisszát is.

Hogy az előadások – a színház szándékai szerint – eljutottak „lélektől lélelig”, azt csak remélhetik az alkotók. Mindenesetre a fesztivál enyhítette a pandémiás időkben kulturális/szórakoztató programokra vágyó közönség szomjúságát. És nemcsak azért, mert az előadások végén a nézőket meghívták néhány korty pezsgőre.

Fürj Katalin

¹ Grecsó Krisztián: *Megyék utánad*; Magvető Kiadó, Budapest, 2014. 259. o.

² I. m. 295. o.

³ I. m. 63. o.

Meglepetésdialógusok

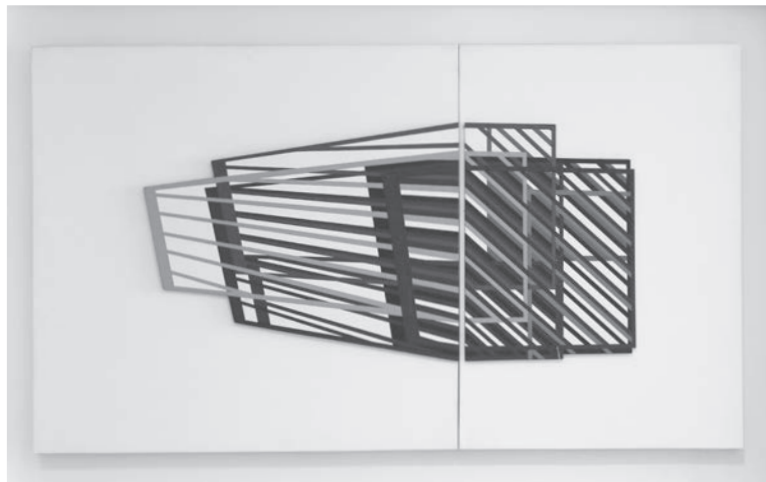
Tizenhét éve tart Vass László műgyűjtő és a veszprémi Művészetek Háza közös sikertörténete, amelynek égisére alatt a Művészetek Háza pár évente egy új rendezést kurál Vass úr gyűjteményéből a Modern Képtár földszintjén. Tavaly novemberben nyílt meg a nyolcadik kiállítás. A hetedik élt: egy évet.

Ugyan mi sürgethette a kiállítás cseréjét? – tehetnénk fel a kérdést. A 2018-ban megnyitott hetedik a sokszorosított grafika műfajában mutatott be egy igen erős nemzetközi és azzal minőségben versenyző magyar meritést. A nyolcadik rendezés bejárásával az a benyomás, hogy erősebb a konstruktív szemléletmód jelenléte. Külön helyiséget kaptak a Vass László gyűjteményének legrégebbi rétegébe tartozó, a konkrét festészet purizmusát is felvillantó Barcsay Jenő-munkák. Hangsúlyosan vannak jelen a Korniss Dezső-vásznak, valamint a kiállításon egy-egy egységet képeznek az expresszív hangvételű organikus absztrakt vonalat képviselő – egyébként Barcsay-tanítvány – Deim Pál bábumotívumos, groteszk ízű munkái és a kiállításához nem jól illeszkedő, zsigeribb, testiesebb és lírai organikus-konstruktív Lossonczy Tamás-művek. Valahol a tárlat közepén pedig megtaláljuk a lehangsúlyosabb szekciót, amely Konok Tamás – zömében a '90-es évek első feléből származó – kisméretű vásznaiból mutat be egy remek sorozatot. Megkockáztatom, hogy a hetedikről a nyolcadik Vass-tárlatra való gyors átszerelés okát Konok Tamásnak hívják. Konok idén töltötte be a kilencvenediket, és egészen biztos, hogyha nem írt volna felül minden korábbi tervet a pandémia, idén sok minden Konokról szólna.

Nemrég, a járvány elleni kényszerítő intézkedések hatályon kívül helyezésével a Modern Képtár emeleti termében, ahol legutóbb Haász Katalin minitárlata volt látható, a Művészetek Háza megnyitott egy, a Vass-gyűjteményből kurált kiegészítő válogatást, amelynek bemutatott művei nem csupán egymás poétikai működésére reflektálnak, de a nyolcadik Vass-tárlat főbb egységeivel is párbeszédet alakítanak ki.

Az emeleti szekciót meglepő módon Radák Eszter nagyon korai munkái vezetik fel. Ezek a kisméretű vásznak a Lossonczy-képekhez hasonlóan nem a Vass-gyűjtemény fő csapásirányába tartoznak. Az absztrakt-expresszív oszcilláló vonalmintázatok és a háttérrel alkotó színmezők kisugárzásukban hordoznak valamit, ami folytonos későbbi munkáival, azonban lényegüket tekintve gyökeresen mások, mint amilyenek Radákot ismerjük.

Hasonló a helyzet az emeleti sorozatot nyitó Trombitás Tamás vásznaival is. Trombitásnál központi kérdéskör a fény, a tér és a tömeg viszonya. Ezeknek a minőségeknek ágenseiként tekinthetünk a fekete és az arany kontrasztjára és a zömök geometrikus elemekre

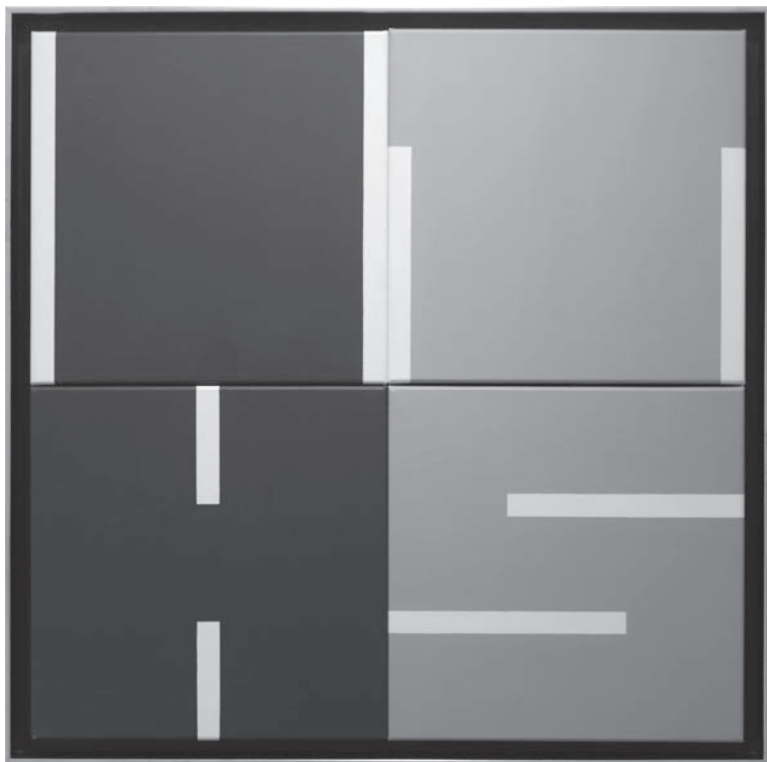
Maurer Dóra: Sarokba projektált quasikép (1986).
Akril, farost; 62x122 cm

mind térben, mind pedig síkban. Ehhez képest a Trombitás-képek közül az egyikben látunk aranyat, a többin egymástól kevésbé eltérő árnyalatokkal megoldozott színmezőket, valamint egymással szimmetrikus, illetve különböző arányossági viszonyba rendeződő vonalszerű hasábokat, amelyek időnként nyelvi jeleket rejtnek.

Trombitás mellett Haász István és Geneviève Claisse munkái ellenpontot képeznek a minitárlat koncepciójában; a vonalak rendeződésének konstruktív potenciálját szemléltetik. Ha Trombitás és főleg Jürgen Waller vásznainak sallangmentes statikussága az egyik pólus, akkor Claisse munkái jelentik az ellenpólust, ahol a hajszálvékony vonalak viszonyba állítása termélységet teremt, és a sebesség nyugtalanító érzetét adja a kompozíciónak.

A földszinti tárlattal való összeillesztésben egyértelműen Konok Tamás a kulcs: a különböző minőségű színmezők és a vonalstruktúrák működése Konok vásznain köszön vissza legegyszerűbben, noha Barcsay is több kapcsolódási ponttal rendelkezik.

Összességében felmerülhet a kérdés, hogy van-e csattanója ennek a tárlatnak, van-e konklúziója, aminek révén önálló kiállításaként is tekinthetünk rá, és nem csupán mint a Vass-tárlat függelékeként? A válasz igen, a csattanót a bejárési útvonal végén találjuk: Maurer Dóra két művét. Az eredendő letisztultság és sűrítettség miatt a Maurer-művek könnyen viselkednek súlyponti elemként. Ebben a leosztásban ez talán tervszerű volt, mivel a kiállítás említett esztétikai kapcsolódásai Maurer Dóra munkájában egységesülnek működő konklúzióként. A két mű Maurer kváziképek sorozatába tartozik, amelyekről azt gondolom, hogy nem pusztán a szintan és a térbeli matematika rendkívül elmélyült vizsgálatáról tanúskodnak, hanem képi haikukként beszélnek a lét totalitásának megjelenő-elrejtőző játékaról. Ez a képtípus egy olyan színmezőkből és vonalstruktúrákból álló többdimenziós, rétegzett rendszert sejtet maga mögött, amely kozmoszmodell módjára különböző törvényszerűségek szerint mozog és együttállásokat hoz létre. A kváziképek színek és struktúrák monumentális rendszereinek pillanatszerű belátásait rögzítik. Ezek a képek mint képek kompaktnak, azonban mégis a hiányt reprezentálják. A színek és a struktúra nem látható totalitása csábító ígéret, de egyben ígéret is, ebből következően a nem mutatás nem szemfényvesztés, hanem diszkréció. Maurer képei, a szilánkokra törő, így tárgyi voltában is kézzelfoghatóságát hangsúlyozó színsáv-kompozíció és a – feltételezésem szerint rosszul installált – térben megtörő vonalstruktúra visszafelé olvastatják magukat. Felvillantják a teljességet, és visszavezetnek bennünket az absztrakt festészet jelenvalóságába, ahol a viszonyok variabilitása végtelen.

Trombitás Tamás: Lila-sárga. Akril, vászon; 60x60 cm

Kovács Alex

„A konkrét festészet és szobrászat az optikailag felfogható alakítása, eszköze a szín, a fény és a mozgás. Ezen elemek formálása által új realitások jönnek létre. A csak képzeletben létező absztrakt ideák konkrét formában válnak láthatóvá.” Max Bill (1908–1994, svájci építész, festő, szobrász, művészeti író, ipari formatervező)

Fényrétegek

Borkovics Péter üvegművész és Bullás József képzőművész kiállítása. Művészetek Háza, Dubniczay-palota – Várgaléria. 2020. július

A mi Veszprémünk 2023. A Veszprémi Gízella-napok, 2019. május 8-21.

Felénk során gyakran feltesszük a kérdést: aki szülőhelyén éli végig egész életét. Több egyediségnek, személyiségnek, ízének, vállalkozásnak, kihívás ez, nem hétköznapi pillanatot, tárgyiasítást művészet.

Hatvanhárom évig itt érem. A helyet nem szabad összetevésnek a tétel. A tér és a hely között az a különbség, hogy a térnek közele van a helynek az a van. (...) A tér mindig geometriai ábrák. A hely mindig festészet.

Séd, 2019. 3. sz., 18. old.

A Veszprémi I. Céh jubileumi kiállítása

Veszprémi Művészeti Céh 100. jubileumi kiállítása. Művészetek Háza, Dubniczay-palota – Várgaléria. 2020. július 1-15.

A kiállítás a Veszprémi Művészeti Céh 100. jubileumi kiállítása. A kiállítás a Veszprémi Művészeti Céh 100. jubileumi kiállítása. A kiállítás a Veszprémi Művészeti Céh 100. jubileumi kiállítása.

Séd, 2020. 1. sz., 29. old.

Max Bill szavai alapvetően a (svájci) konkrét művészetre vonatkoznak. Egy nem konkrét művészeti kiállításon azonban abban a szerencsés helyzetben van részünk, hogy Max Bill szavai megtestesülnek, életre kelnek. Szín és fény tölti meg a Dubniczay-palota földszinti kiállítótereit. Szinte éteri finomság, tetetlenség vonalak, lágy fények, a mozgásunkra vagy csak a szemünk mozgására is változó „új realitások”. A kortárs, absztrakt művek meglepő és természetes harmóniában vannak a barokk, boltíves-falfestéses termekkel. Valódi felüdülés az elmúlt hónapok pandémia miatti kényszerű bezártsága, kiállításihiánya után.

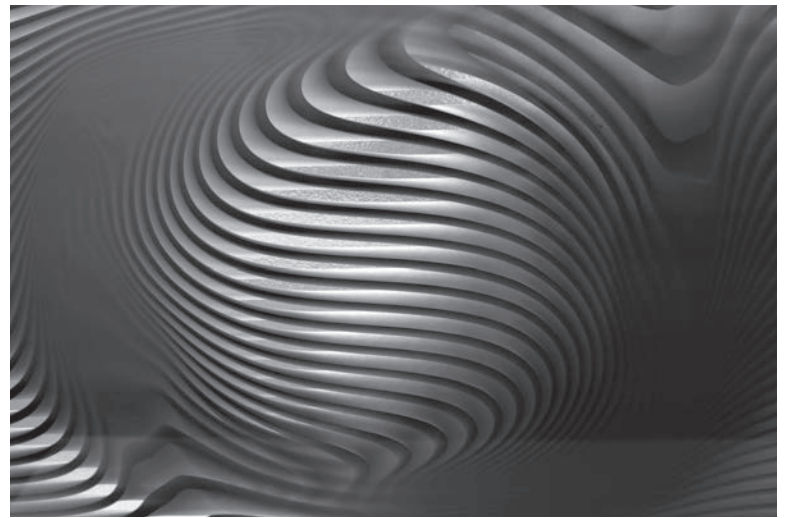
Borkovics Péter üvegművész és Bullás József képzőművész közös kiállítása meglepetés. Nem túl gyakori Magyarországon és külföldön az üvegszobrok és a festmények páros

társítása, sokkal megszokottabbak a csak üvegművészeti vagy a csak festészeti egyéni-páros kiállítások. A nyitottságot és a megvalósításért köszönet illeti Dohnál Szonját és a Művészetek Háza csapatát. De hol másutt kerülhetne sor ilyen nem megszokott párosításra, mint Veszprémben, ahol a Laczkó Dezső Múzeumban Magyarország egyik legjelentősebb üvegművészeti gyűjteményét építették fel az elmúlt évtizedekben. Itt jól tudják, az üveg méltó párja lehet az olaj-vászonnak. Számomra mindig öröm, ha egy kiállításon a hasonló gondolat síkban és térben vagy eltérő anyagokban egyaránt megjelenik. Ilyenkor talán többet foglalkozunk magával az egységes világgéppel, mint az eltérésekkel, ami az anyaghasználatból fakad. Alkalom ez arra, hogy több szempontból, alaposabban értékeljük az adott témát.

A kiállítás címe, *Fényrétegek* egyaránt utal a művek megvalósítására és magukra az alkotásokra.

Borkovics Péter méretre vágja, rétegezi a kiválasztott üveglapokat, hevíti, megolvasztja, a kellő pillanatban egy általa kitalált eszközzel megmozgatja, megforgatja. Ezután a tömböt lehűti, feszültségmentesíti, végül sok-sok munkával készre csiszolja. Ami számomra is meglepetés volt, Bullás József esetében legalább ennyire fontos az aprólékos festészeti technológia. Egyes képei esetében az alapozott vászonra akrilfestékkel több rétegben megismételve rácshálót fest, hagyja megszáradni, majd olajfestékkel egy más struktúrát fest a felületre, végül a felső réteget egyes helyeken visszakaparja. A végső kép így helyenként egymás mellett láttatja a legfelső réteget és az alatta lévő rácst, amely természetesen már mutatja a felső visszakaparásának nyomait. Martos Gábor művészeti íróknak van egy nagy sikerű internetes sorozata és könyve rekordárakon eladott műalkotásokról „*Ilyet én is tudok*” címmel. Ebben az esetben azonban, bár a technika, a művészség nem válik uralkodóvá, mégis jól érzékelhető, így a nézők közül talán kevesebben fogalmazzák meg magukban, hogy „*Ilyet én is tudok*”.

Két művésztanár, jelentős életművel rendelkező, alkotóereje teljében lévő művész kiállítását láthatjuk, akik ma is tanulnak, megfigyelnek, gondolkodnak és alkotnak. Műveik magukban hordozzák ezt a teljességre törekvést. Megpróbálhatjuk mélyrehatóan megismerni az alkotókat, a műveiket, de nyugodtan választhatjuk

a talán egyszerűbb utat: nézzük meg a műveket, és élvezzük látványukat. Egy javaslatom vagy inkább kérés az azért van: szánjanak rá időt! Megéri!

Barabás Lajos

Teremtő eldöntetlenség

Szabados Árpád festőművész kiállítása: *Teremtő eldöntetlenség / Balatoni elégia*.

Művészetek Háza – Csikász Galéria. Megnyitó: 2020. július 18.

A Veszprémhez több szalon kötődő Szabados Árpád képzőművész¹ emlékére rendezett kiállítássorozat második része a *Teremtő eldöntetlenség* címet kapta, és szeptember 5-ig látogatható.² A Balatonszepezden 2014 és 2015 nyarán készült, utolsó képsorozatát láthatjuk (a kiállítás második vagy alcíme ezért *Balatoni elégia*), melynek ez az első bemutatója művészettörténeti esemény. A 91 darabos sorozatból 69 került a falakra. A képek számozottak, címadásra Szabados életében nem került sor.

A főcím szókapcsolata Mészöly Miklóstól származik, aki 1986-ban jellemezte így Szabados művészetét, amikor *Sugárzó eldöntetlenség* címmel közzétette műcsarnoki megnyitóját a *Kortárs* folyóirat 5. számában. A szöveg rövidebb változata 1989-ben katalógusbevezetőként is szolgált Szabados *Festmények* című kiállításához (Józsefvárosi Galéria). Feltételezhető tehát, hogy a művész egyetértett az íróval abban, hogy az ő „kép- és látványépítő törekvését legalapvetőbben az jellemzi, hogy magának a létesülésnek (...) *alak- és formaváltozatait puhatolja és felmutassa*” (kiemelés tőlem). Ezek szerint Szabados Árpád, aki előbb grafikusként vett részt a magyar művészet 1960-as évek végi – 1970-es évekbeli – megújulásában, felszabadítva a rajzot nemcsak az ábrázolás, de a geometria és az anatómia kötöttségei alól is,³ majd a '80-as évek új/vad festését gazdagította szenvedélyes, tabut nem ismerő, ezért olykor brutálisnak ható, erős, rajzos stílusával (mondhatni: a festészet hitelét és az ember hiteles megjelenítését kereső művészetével), miközben nemzedékek szemléletét változtatta meg és tette fogékonnyá a kreatív gondolkodásra a GYIK (Gyermek és Ifjúsági Képzőművészeti) Műhely megalapításával, illetve a *Mozgó Világ* folyóirat kép- és művészeti szerkesztőjeként, egy olyan művészetfogalom meghatározására készítette a kor „írófejedelmét”, mely évezredek óta érvényes ugyan (alkotó-teremtő tevékenység), de a legjobban a 20. század „keresőit”⁴ jellemzi, beleértve az ember(iség) sorsával és önmeghatározásával foglalkozókat is (eldöntetlenség). Szabados művészetében a kettő szervesen függ össze: egyikből következik a másik és viszont. Ilyenformán folyamatos kísérletei és kísérletfolyamainak új képformákban való rögzítése korának hű látletelei.

Az 1990–2000-es években, amikor Szabados a Képzőművészeti Egyetem tanára, majd rektora lett, figyelme áttevődött az emberről, viselt dolgairól és a civilizációról a természetre és magára a képre. (Festett) alakjai, velük együtt a tereik és viszonylataik, melyek közül – mutatóban, *Férfitest* címmel⁵ – egy háromdarabos

sorozat látható a kiállításon, archaikus, gyakran ornamentális és a modern mesterek képkalkoló koncepcióit újragondoló, összetett képszerkezetekben és -sorozatokban „öltöttek testet”. A művészet történetének e három területét nem annyira az emberfigura testesülése, mint inkább a világról alkotott képének művészetben való megmutatkozása és a mesterség igézete jellemzi.

Vajon most is érvényesnek gondolhatjuk az egykori állítást, mely Szabados öt évtizedes alkotói pályájából csupán az első 20 év összegyűjtött anyaga láttán fogalmazódott meg az íróban? Vajon a folyamatában valóban eldöntetlen „létesülés” vagy valami más van jelen az utolsó Szabados-képeken, melyek láttán önkéntelenül is eszünkbe idéződnek Egry József festményei? Egry a teremtést közvetlen közlő: egy kicsi, mégis végtelenbe vesző tájék felől látatja, amely egyben a teremtett világ is. A magyar művészet történetében az Alföldhöz, a Kárpátokhoz, a nagybányai hegyvidékhez, Erdély egészéhez fűződnek hasonlóan összetett, a mitikus és a reális világot ötvöző festői minőségek, melyeket Egry – az 1920-as évektől – a Balaton vizéhez és fényeihez, hegyeihez, az állatok, emberek, fák békés együttéléséhez kötött.⁶ Egyúttal a művészi és az emberi identitás képei az övéi. Nemcsak a mindenséget alakító-lét-rehozó, felforgató és megváltoztató (bibliai) teremtés és létesülés igézetében, de inkább a beletartozás szempontjából. Ami kiolvasható Jékely Zoltán 1949-es *Balatoni elégiájából* is. Az e versben felsejlő alak „sok-sok tökéletes vonal / szövedéke, állandó diadal / múlandóságon s mindenben, mi rút!”; akinek költői megteremtéséhez hasonlóan „a tenger éppen így vajúdhatott, / mikor Vénusznak életet adott!” Vajon Szabados akrillal festett „elégiái” valóban az e műfaj szerinti lelki szemlélődés képei (tárgyai közé értve magát az alkotást és önmagát is)? Folytatva Egry, Jékely, Szabó Zoltán legendává szellemiesült „szerelmes földrajzát”?

Mivel Szabados Árpád életművében és így az életében is (ma még csak 76 éves lenne!) meglepő fordulatot sejtet az al- vagy

Enteriőr Szabados Árpád *Férfitest* című sorozatával

Szabados Árpád: *Szepezdi sorozat 2.*

Szabados Árpád: *Férfitest* (részlet). 2000-es évek

második cím,⁷ a következőkben megpróbálom körvonalazni a balatoni képek sajátosságait az életműve alapján.

A *balatoni sorozat* kiállított képei kisebbek Szabados megszokott képméreteinél. Egy részükön felismerhetők a jellegzetes táj részletei (jegenyék, víz, csónakok, fény, nap, tükröződés – és kerítések), de majdhogynem meghatározhatatlanul: a sárgák, zöldek, kékek, narancsszínek, lilák puha egymásba mosódásával. A lány festőiség új elem Szabados rajzosnak és energikusnak mondható festői munkásságában, mely az 1990-es években vált festőibbé, utat engedve a színfoltok érvényesülésének, s szinte felszámolva a rajzi minőségeket. A *tájképek* színátmenetei azon-

ban még újabb megoldások, melyekhez hasonlóak az *enteriőrök* leheletnyi színekkel festett, szürke terei, noha a bejövő fénynyalábok határozott struktúrákká rendezik át őket – amint a tájképeknek is megvan a maguk természetes, egymás fölötti rétegekből álló szerkezete, még ha csak sejthetően is. A valóságra utaló referenciák tehát bizonytalanok – ahogy barátja, Géczy János mondta a megnyitójában –, de azért ott vannak. A képek harmadik csoportjában intenzív szín és konkrét forma is feltűnik: például a narancsszín és a spirál vagy a meander. *Elvontnak* is mondható képek ezek: olykor három rétegre tagoltak a felületeik, mint a tájképeken, máskor egybefüggő síkok, melyeken geometrikus

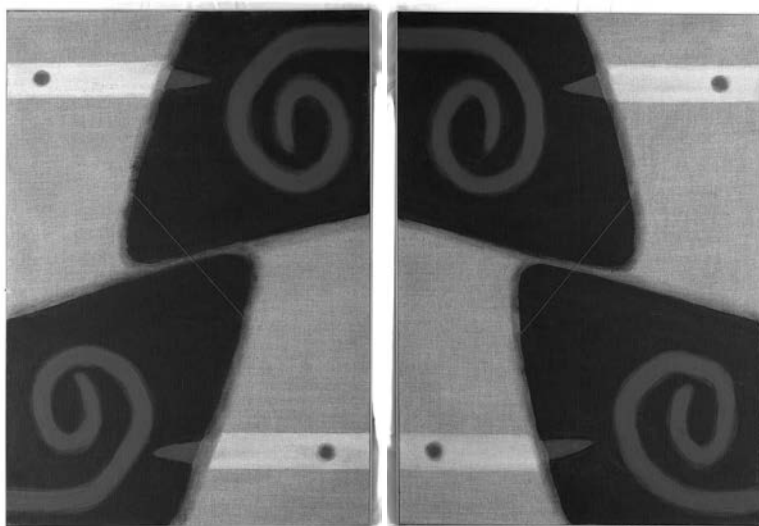

Szabados Árpád: Szepezdi sorozat 37.

alakzatok jelennek meg. Ez utóbbi képek nézete azonban meghatározatlan.⁸

Feladatunk tehát a képszerkezetek és a jelszerű formák értelmezése, hiszen más vonatkozásban Mátyóki Endre a '96-os kiállítás katalógusának előszavában bemutatta Szabados művészetének akkoriban kezdődött, harmadik korszakát.

A saját (mindazonáltal közérthető) jelek alkotásáról és használatuk következetességéről is ismert Szabados Árpád művein 2007-ben tűnt fel a spirál: az élet növekedésének, végtelenségének jele, mely az emberiség különböző, régi népeinél (kelták) ebben a jelszerűségében, az ókorban pedig folyamatos fűzött mintázatként funkcionált. A jelet alkotó csigavonal két „végének” egyike: a belső valójában olyan (kiinduló)pont, mely egy ismeretlen/láthatatlan tér egészét gyűjti magába, készen arra, hogy kifejlessze a látható/érzékelhető világba. A másik, szabadon hosszabbítható

Szabados Árpád: Szimmetrikus sorozatból II. (2007)

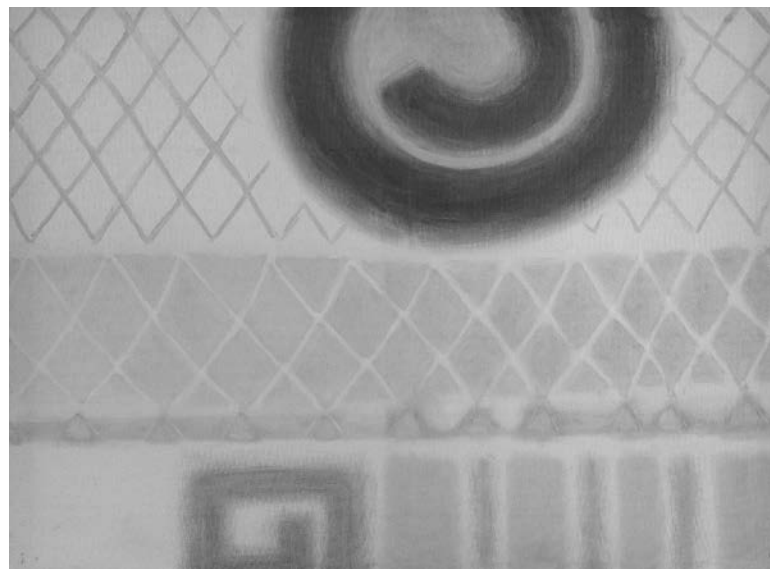

Szabados Árpád: Belépőkép (2000-es évek)

vége felé a világ/tér felé nyitott, folytatható. Ezért a spirál világ-mindenség-szimbólum is.⁹ Szabados *Szimmetrikus sorozatból I-II.* című kettősképének¹⁰ alapja egy olyan nyitott kép, melyet ha megdupláz, a „másolat” nem csak tükörszimmetrikusan és nem csak álló formájában, de másképpen is – a kép mind a négy oldala szerint – összeillik az alapképpel. Ennek kulcsa az alapkép két szabálytalan/lezáratlan, spirált rejtő formája, melyek valamelyikéhez illesztve a másodképet, összeáll egy fél lepke- vagy „almavirágforma”¹¹ egy önmagába záródó kettős spirállal, míg a másik csigavonal és forma nyitott marad. Ha a kép sokszorozásával az illesztéseket-képzépetést tovább folytatnánk, a végtelen sík felé nyitott, ornamentális mezőt kapnánk, melyet matematikailag és geometriailag sem lehet lezárni.

Jelszerű formák gyakran feltűnnek az ornamentikában, valamely vizuális logikára épülő képkalkoló módszer struktúráját kínáló alapelemeiként. Szabadosnál azonban személyesek is, az alakuló voltuknak köszönhetően. Már a '90-es évektől készültek – a motívumok végtelenségnek tűnő ismétléseiből és variációiból – ornamentális jellegű növény- és állatképei az új korszakát jellemző, említett, oldott festőiséggel. A *Cím nélkül* című, 2000-es évekre datált, fekete alapú, rajzos, de színekben tobzódó képen, mely – kitűnő gondolat! – a kiállítás nyitó és záró képe is egyben, az említett, „almavirágba” zárt motívumok kulcsát kereshetjük. Az önmagába záruló Möbius-szalagra, illetve a végtelen jeleként ismert fekvő 8-asra emlékeztető magházak, melyek két fele olykor elkülönül, az élet biológiai jelei¹²: a forrására és ennek feltételezett, végtelen meglétére, máskor az összetettségére mint feltételre utalnak, vélhetően az emberi és a személyes élet vonatkozásában. Így ez a kép őrzi a „létesülés-vajúdás” Szabados korábbi művészetére jellemző stációt, az eldöntetlenséget is. Az „almavirágok” négy háromszög csúcsaihoz köldökzsinórral kötődve mozognak a térben, akár a papírsárkányok, miközben egy ötödik, színében is megkülönböztetett, csonka háromszög egyetlen „farokkal” lebeg ki a képből (a fekete, ismeretlen térbe). A mindig kettősséggel jellemzett Szabados-műveket¹³ ez az egyszerre vidám és riasztó (sárkányos, fekete) kép ezáltal egy harmadik (elégikus? visszatekintő?) értelemmel is gazdagítja, mely a világ teljességében való megélésének lehetetlenségéből, (végtelen voltában) megismerhetetlenségéből, azaz az eldöntetlen emberi állapot gyötrelmességéből is fakadhat.

A 2014-es pasztell *Időgyűrűk*ön egyértelműsödni látszik a spirál. Négy fatörzsön, a koncentrikus évgyűrűket megváltoztatva, az élet tiszta jeleként mutatkozik meg (miközben a fa maga is az élet szimbóluma: életfa). De ahhoz, hogy az évgyűrűket (és a végtelen spirált) láthassuk, az élő fát ki kell dönteni, szét kell fűrészelni. Erre utalnak a vörös vonalak a kép alsó részén, a fák tuskóinak magasságában. A kép a jelsokszorozással hasonlóan személyes élettapasztalatot általánosít, mely szerint a Tudás (valamely lényeg megpillantása) birtokába az Élet múltával jutunk. (A

Szabados Árpád: Szepezdi sorozat 15.

spirálok egyúttal teresítik a törzsek függőleges irányultságát hangsúlyozó rovátkáit, de mindannyiszor meg is törik az egyenes voltukat.¹⁴ A (végtelen) Tér is a Tudás egyetlen pillanathoz köthető felismerése tehát (mindaddig a képzelet műve vagy befejezhetet-

len kísérlet, mely a képen finom, nyitott, geometrikus hálózatként is megjelenik, mint Szabados ifjúkori „vajúdó-létesülő” rajzain, átfonva a törzseket is).

A talán egy évvel későbbi balatoni képek egyikén tájképszerűen osztott a felület/a tér, noha minden szempontból elvontnak tarthatjuk. Felső képmezőjében a spirál a(z életadó) Napnak felel meg. Szabados ezzel elfogadta a spirált a végtelenség tapasztalásával meg nem közelíthető és ezért ábrázolásra nem alkalmas jelként, és a (kép)táj sugárzó, de „érinthetetlen” részévé tette. Ezért érdemes felidézni, milyen *képszerkezetek* alakultak is ki Szabados művészetében a pályája során, melyek a kép eredendően sík volta miatt mindig absztrakciók: a tér síkba idézői vagy éppen elutasítói.

Elsősorban a formái cselekvő-szenvedő létesülése által született tér a képein. Mészöly igen pontosan azt mondta, hogy Szabados képi történései „nem domesztikált” térben zajlanak (azaz se a távlatához, se más, a festészeti műfajokhoz köthető – zárt, rétegzett vagy nyitott – kompozícióhoz nincs közük, legfeljebb talán a semmiből/a mindenségből megjelenő arcokhoz-alakokhoz /ikonok/, de ezekhez is fordított előjellel): vajúdva képződő alakjai maguk hozzák létre „a” teret. Korai tollrajzai óta ismert művészetének ez a vonása, amint az *Időgyűrűk* kapcsán említett, külön lebegő térháló is.¹⁵ A Képzőművészeti Főiskolát 1968-ban végzett fiatal művész első művein jelent meg, az absztrakció és a képzelet tárgyaként. Feltételezhető, hogy e különös formációval már megkülönböztette a figuraalkotásakor a figura vonatkozási rendszereként születő, határtalannak látszó teret a mindentől függetlenül létező végtelen tértől.¹⁶ Sajátságos ez a kettős képi térteremtés.¹⁷

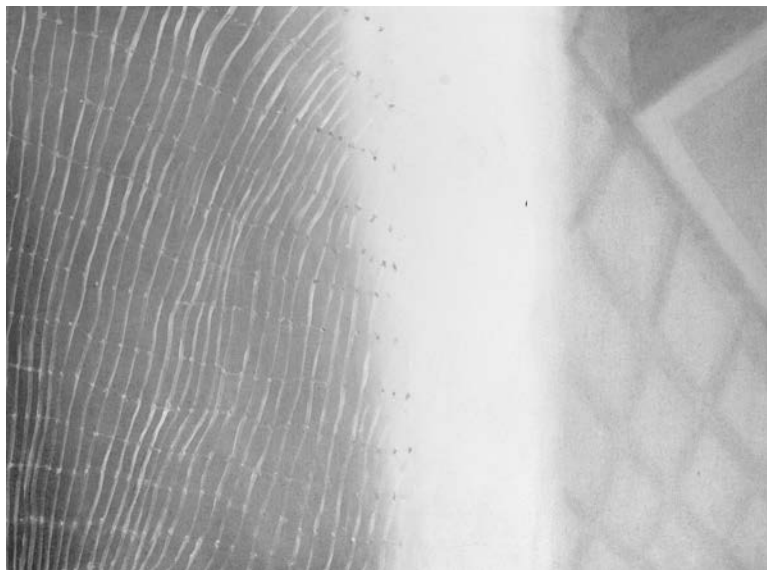
Idővel (már a '70-es években) a térhálók (olykor halászhálók csomóira *emlékeztető* pontokkal) egyre határozottabban térrácsokká váltak, vagy *sík rács*ként különböző motívumok elé kerültek úgy, hogy árnyékuk is lett, azaz létezőkké váltak. Függőleges vonalaik esetenként fent nyilakban végződtek, elválasztva/elzárva a szemlélőtől nemcsak a motívumokat, de az egész világot. Maga a megismerhetetlenség ez a rács? Annak a jele? Vagy a félig megismerhetőségé? Amikor a természet- és a kognitív tudományok épp a világ addig sosem látott mélységeit voltak képek feltárni? Szabados második korszakában a festői figuraalkotás intenzitása elsöpörte ezeket a szorongató motívumokat. Majd az ornamentikára épülő képpalkotó módszer, mely a sík kiterjedéshez adott változatos struktúrákat, visszahozta a képbe a rácsot is. Elvont-intellektuális rendszerként, mely a végtelen megtapasztalhatóságával, fogalmának egyértelműségével és létének bizonyításával kecsegtet.

A kései képeken a rács és a térháló is visszatér. A *Létra és lépcső* címűt például (2014) magyarázó ábrának is tarthatjuk, melyen a létra síkja és a lépcső térbelisége mellett egy, a kettejük összevonásából képzett, fokként egyre inkább mindent betöltő térrács/háló látható. Van azonban egy harmadik, az *absztrakt* festészetből (nálunk különösen Korniss Dezsőtől) ismert, a képsíkot teresítő, ill. a végtelen felé megnyitó megoldás is: a sík geometrikus, bármely irányban történő felosztása. Utóbbi Szabados „kései üzenetein” jelenik meg (*Kései üzenet Korniss Dezsőnek*, 2011, *Üzenet C-től*, 2012, *Üzenet C-nek*, 2013), melyek közül többnek geometrikus vagy geometrizáló a domináns forma-/motívumvilága is, miközben a kép esetenként tele van tömve apró, rajzolt motívumokkal. Ezekon kívül a *Michaelnek* című, az angol barátjának (Michael Jacobsnak, aki – művészettörténészként – utazásairól és útikönyveiről is ismert volt) halálakor (2014) készült kép idézendő ide, egy jelentős téralkotó motívum: az *út* miatt. Szabados festményein a '80-as években tűntek fel az utak, keresztutak, melyek jelek képződésében is szerepet játszottak. A *Michaelnek* ajánlott képen fekete alapon három, egymást keresztelő, de nem metsző út rajzolódik ki (pasztellel), melyek ugyan személyesek lehetnek, de talán magyarázatul szolgálnak például a Korniss-kép fekete alapsíkjának ritmikus, geometrikus tagolásához és görbe „útjaihoz”, melyek beleérnek a felső, kék alapú képsík színes szalagformáiba, s fordítva ugyanígy, csak alig láthatóan: a felső képmező színes „útjai” a fekete alapon alig láthatóan és kaotikusan folytatódhatnak. (A két mező: a fekete és a kék a földi és az égi világ megkülönböztetése is lehet, ez esetben az utóbbi egyúttal a művész/et/ világával azonos.) Ami az alsó mezőben felfénylik a káoszából (kiszínesedve, laboratóriumi metszetként kivágva), az csak jelzi, hogy utak szelik át a „földi mezőt” is, amelyet egyébként öntözőkannák és a vizükből keletkező em-

berfigurák rajzolata tölt ki – talán a szüntelen biológiai életet érzékeltetve. Az égi utaktól kapott fénytől kimetsződő földi szakaszok a balatoni képek fénygeometriájának elődei.

Egyenes fénysugarak (utak) tűnnek fel a balatonszepezdí képeken is. Geometrikusan tagolják az enteriőröket, a tájszerűen alap- és háttérsíkra oszló vagy három rétegből felépülő képeket és az absztrakt csoportot alkotókat is. Így azt is, amelyen – mint említettem – a felső képmezőt narancsszín spirál (Nap) uralja, s meanderforma tükröképe látszik az alsó, kékes mezőben (víz?), melyet a Nap tükröződő sugarai tagolnak. A kettő között viszont van egy szabályos, de negatív rács is, szürke mezőben, és ez a rács, kéken, a sárgás „ eget” is behálózza. Feltehetően egyszerű drótkerítés a valós alapja, melynek egyenletes ritmusa a /síkbeli/ végtelenbe futhatna ki.

E kép analógiájára háromrétegű állóképnek (borús tájképnek) gondolható el a *Szepezdi sorozat 1.* absztrakt képe is, melynek nagyobbik (alsó) mezője fodrozódó víztükröként pontokká bontja a (nem látható) nap sugarait, és így láthatatlan háló kép-

Szabados Árpád: Szepezdi sorozat 1.

Szabados Árpád: Szepezdi sorozat 31.

ződik, majd az üres (fehér) középtér felett szürke rács uralja az eget nagyobb, geometrikus motívumokkal. (A nagy háromszög a Nap-spirál helyén áll. Lehetséges, hogy az ellentétének a jele.) A kép kiállításon beállított és Szabados által is jelzett (fekvő) pozíciója viszont egy felfénylő, lágy és egy komor, geometrikus világ közelítését-távolodását mutatja. A fénypontok alapján egy zöldesszürke, fotószerű vízképre utal vissza (*Szepezdi sorozat 31.*), melyen a fény tükröződése és aprózódása, csillanásai a tompa, sötét víztömegben a kép átlója szerint rendeződnek el.

Ez a kép és a fény térszervező jelentősége az utolsó képeken Szabados fotóinak felelevenítését igényli. Az 1970-es években készült, fekete-fehér fotósorozatai közül a *Kődobáló* kapcsán mondta egy interjúban,¹⁸ hogy a feldobott kövek látványa „beléje égett”: belső kép keletkezett róla. Nem a mozgásukról, hanem a

pillanatról, amikor állni látszottak a levegőben, és elkattintotta a fényképezőgépet. A pillanatot, ami tehát egy belső kép, a fénykép is megörökítette. A földi törvényeknek ellentmondva a levegőben álló kő *belső teret* alakított ki a szemlélőjében. A pillanat fotóján valójában épp ez érzékelhető. Az ún. vizuális kultúra látáskutatásai se tudnának ennél érthetőbb és hatásosabb definíciót adni a látásról és a fotográfiáról. Érthető, hogy ez a tapasztalat – amely egy sajátos fotóértelmezés is – további kísérletezésre sarkallta. A belső tér létrejöttéhez és láthatóvá tételéhez kapcsolódik az *Eltűnés* fotósorozat is a '80-as évek elejéről. Az eltűnést-előbukkanást éreztető mozgások pillanatnyi érzéki-fizikai voltával egyidejűleg keletkező és maradandó lelki-szellemi tényt kereshette. Szepezden pedig 2015-ben videót készített, melynek nyomai felismerhetők a festményein.¹⁹ Ha fotózta is a fényeket és a fény útjait, amint feltételezhető,²⁰ akkor festményein a nem adatszűrűsíthető belső tereit tárja elénk a képterek különböző típusaival. Ezek tehát egy adott pillanat konkrét és személyes, belső terei is, melyekhez semmit nem szükséges hozzátenni. Elfogadva a megadatottat, megszűnik az eldöntetlenség is. Szabados szepezdi festményei, minden szálukkal az életműben gyökerezve, új világot tárnak elénk.

Köszönet illeti a kurátort és a családot a Balatonszepezden öt éve festett képek kiállításáért.

Keserü Katalin

¹ Veszprémi kapcsolatairól lásd Gopcsa Katalin interjút Szabados Árpáddal az előző, Csikász Galériában rendezett kiállításáról. *Kép a képben*, Veszprém Televízió, 1996. június.

² Az első emlékkiállítás, mely válogatást mutatott be az életművéből, Szepezden, a szülővárosában volt ez év elején.

³ 1971-ben a művészettörténész German Karginov a szüntelen változásokat előidéző (grafikai) alkotófolyamatra helyezte a hangsúlyt, amikor Szabados

képződő formáinak (át)alakulásairól írt. G. Karginov: *Fiatal magyar grafikusokról*. Idézi: Szabados kiállítás, katalógus, Múcsarnok, 1986.

⁴ Hamvas Béla kifejezése. HB – Kemény Katalin: *Forradalom a művészetben*. Budapest, Misztótfalusi, 1947.

⁵ A cím nem Szabadostól származik.

⁶ Előzményei a romantika korának balatoni tájképei, például Brodszky Sándortól.

⁷ A két cím kiválasztása Hegyeshalmi László kurátor, a Művészetek Háza igazgatójának érdeme.

⁸ Esetenként a kép hátán szereplő aláírás ad támpontot, máskor a kurátor interpretációjában látjuk őket.

⁹ A spirállal az 1970-es években Makovecz Imre foglalkozott (KK: *Makovecz és az ornamentika*. In: *Világügyelő. Tanulmányok Hoppál Mihály 70. születésnapjára*. Szerk.: Czövek Judit – Dyeikiss Virág – Szilágyi Zsolt. Budapest, 2012. Magyar Vallástudományi Társaság, 535–552), amikor Szabadosal is együtt dolgozott a zalaegerszegi – meg nem valósult – Ifjúsági Fórum tervezésén. Erről: KK: *Makovecz-kísérletek*. Kézirat, 2018.

¹⁰ Látható a *Szabados Árpád* című katalógusban, Csíkszereda, 2014.

¹¹ A forma eredete a széttárt női láb, lásd a *Forgatható* c. képet (2007), ugyanott.

¹² Kiállításmegnyitójában Géczy János hívta fel a figyelmet Szabados művészetének biológiai analógiáira.

¹³ Lásd a múcsarnoki katalógus szinte minden idézett szerzőjének írását! I. m.

¹⁴ Egy másik jel alakulása is megfigyelhető a képen: puha kék foltok tarkítják a törzseket, olykor két vagy több sárga „sejtmaggal”, jelezve az osztódás/élet mindenütt jelenvalóságát, a matematika, geometria képletszerűségének ellenpontját. (Ezért is mondhatta a megnyitójában Géczy János, hogy a bio-poétika szemléletmódja eredményesen alkalmazható Szabados életművének interpretációjakor.) Hasonló foltok a 2010-es évek más, emblematis képein is ott vannak, lásd a *Késői üzenetek* sorozat biológiai, mechanikai, szellemi struktúráit és a velük egyidejű képek (*Soma rajza*, 2014) „világűrjében” feltűnő, azonos motívumot.

¹⁵ Beke László 1969-es megnyitóbeszédét idézi a *Szabados kiállítás*. Katalógus, Múcsarnok, 1986.

¹⁶ Utóbbi talán neveltetéséből következett: lelkész apja és lelkészcsaládból Magyarországra került (skót) anyja mellett mi sem lehetett természetesebb, mint a teremtett világ hitére épülő, a világ végtelenségének képzetét ápoló világnézet.

¹⁷ Vö.: Beke i. m. „elvont térkitöltés” megnevezésével, mely Szabados esetében nem helytálló.

¹⁸ Mányoki Endre interjúja Szabados Árpáddal. Az Ernst Múzeum 1999-es *Szabados Árpád-kiállításának* katalógusa.

¹⁹ Géczy János megnyitóbeszéde.

²⁰ Fotóinak bemutatására 2021-ben kerül sor a Missionart Galériában.

A szemlélődés benső kertjei

elégiád mutasd meg a hegyre épült városban

Kevés ideálisabb helyet tudok elképzelni egy, a biológiai működésben, természeti harmóniában gyökerező, végső letisztulás felé mutató, holisztikus szemléletű képciklus bemutatására, mint a Veszprém várában működő Csikász Galériát. Mert a királynék városa adottságai által hordozza az igazi összhangot: hegy és völgy, erdő, patak és nagy tavunk egyaránt közelségben vannak itt. Szabados Árpád, a magyar képzőművészet egyik sokoldalú, meghatározó alakja nem érthette meg, hogy a Balaton partján született elégiája látható legyen ebben a „hegyre épült városban”. A bibliai helyutalás többrétegű és szándékú: a világos, szelíd fénytársításokból felépülő kisebb-nagyobb táblaképek világa életműösszegző, több szállal a mennyei Jeruzsálem felé tekint és szegezi a tekintetet. Nem valós, nem külső tájak és terek leképezései ezek, hanem belső, részben megélt, részben vágyott világszegmensek. Élmények és gondolatok képei, de egyben gondolkodó, cselekvő, a szemlélődésben tovább működő képek. Az időben elhelyezett vizuális zenei egységek, melyek nem csupán többnapos, -hetes, hanem sok évtizedes szemlélődés foglalatjai, elégiái.

A tárlatcím kapcsán érdemes utánajárni és végiggondolni, hogy Szabados életművében a teremtés és az eldöntetlenség milyen szerepeket kapott, és miként vált képekké hosszú, gazdag alkotói pályája során. Ellentmondást hordoz a cím első része, a „*teremtő eldöntetlenség*”, talán éppen a teremtés teremtő mivoltának tökéletlenségére, útkeresésére világít rá: a *creaturae* (teremtés) alatt valami tökéletes, kész egység létrehozását értjük, s ezzel a befejezettséggel az eldöntetlenség mintha szemben állna. Szabados Árpád hosszú éveken át intenzív belső erőket, történések megragadásával foglalatalkodott, Veszprémbe látható utolsó kollekciója pedig egy lassú, meditatív szemlélődés lenyomatait tartalmazza. Teremtő döntései talán nem sokat változtak az alkotói életút során, csak annak végkifejletei szelídültek szenvedélyes biogeometriájából, játékos biopoétikájából egy meditatív, reduktív világ felé.

bio-metamorfózisból fény-metafizikába

Szabados munkássága formai és szellemi merítéseit tekintve is kereső, meg-megújuló, széles stílári skálán mozgó szakmai életút. Fekete-fehér fotósorozatait szerényen munkafotóknak nevezte, bár mindegyiket erős koncepcionális szálak és sokatmondó címek fűzték sorozattá. Korábbi grafikái kezdetben klasszikusan kisebb méretű és szemlélethez igazodva kevés színben beszélő, ugyanakkor felszabadult, groteszk és élettelen narratív, expresszív lapok voltak. Később a szabadosi képi poétikában egyre nagyobb szerepet kaptak a színek, a méretek, a fogalmi megközelítés szolgáltatába állított képi metaforák¹, az archaikus kultúrák és a gyermeki lélek világának forrásvidéke. Könnyeden előadott, de játékosan nyers rajzai, akvarelljei, hol tanulmányszerűen, hol illuztratívvan teste(ke)t öltő festői egyedi grafikái, majd az új évezred elején készített lírai absztrakt akrilfestményei szerves előzményei a Veszprémbe látható késői kép-elégiáknak. Míg az imént említett munkák, majd az azokat követő nagyméretű grafikák énünk fekete dobozának tekinthető testünk emblemikus történéseinek, mitikus és freudi olvasatainak sajátos ikonográfiáját teremtik meg, az utolsó Szabados-sorozatokat meditatív és kontemplatívok: fonatok és pigmentek gyermeki simogatásai. Talán nagyobb frekvenciákra számítanánk egy férfitől, de ebben a lágyságban rá kell lelnünk az erőre, mert, ahogy Lao-ce mondja: a lány víz legyőzi a szilárdat, a gyenge az erőset.²

A 20–21. század úgynevezett nyugati művésze – benne talán legerőteljesebben a képzőművészet – nagy nyitottságot, rezonanciát mutatott és mutat akár a gyerekvilág, akár az időben, térben és gyökereiben nagyon távoli és eltérő kultúrák ténykedése és művei iránt. Szabados Árpád egész munkássága számos szállal kötődik a gyerekrajzokhoz, a gyermeki világhoz. „Ha nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be az Isten országába” – mondja az Írás. Az értékrendet, erkölcsi kategóriákat mérő helyek eleve megfoghatatlanok, érthetetlenek-elérhetetlenek véljük őket, így van ez Isten országával is. A gyermeki világ értékeit, ártatlanságát pedig leginkább a felnőttek világából szemléli, ítéli meg az ember. Így nagyon nehéz a gyereklelek birodalmából táplálkozó vizuális művészet értékvilágának feltérképezése, verbalizálása. Bizonyos, hogy hazai képzőművészetünkben Szabados Árpád az, aki ebben az egyik legmesszebbre (vagy legközelebbre) jutott.

éles-élénk, érzéki jelektől a világos, puha fényterekig

Néhány tenyérnyi, fél vagy egy négyzetméternyi képtáblákon megragadni az időt, tetten érni a fényt. Képpé tenni a természet és a teremtésnyi lét kitüntetett pillanatait, egyediben az egyetemest. Ittlétünk tereiben megfesteni a lét esszenciáját, a fizika világában a metafizikát, puha, érzéki geometriában a fényvel zenélő tereket. Úgy sejtem, efféle gondolatok, késztetések foglalkoztathatták Szabados Árpádot, amikor hat évvel ezelőtt Balatonszepezden festeni kezdte *Balatoni elégia* című képciklusát. A korábban markáns, mitikus-szimbolikus biológiai formák rendszeréből építkező és azzal kommunikáló művész visszafogott, a ragyogó színűtől a fakóig terjedő skálájú festészetre hangolódott. A környezet, a fizikai-szellemi atmoszféra minden tekintetben meghatározó erőket jelentett: a magyar tenger ragyogó fényei, a meghitt családi milió és a sok-sok személyes vagy szakmai előkép, leheletfinom, de fajsúlyos rétegekként beépültek, szervesültek Szabados képtábláin. Ez a szín- és formavilág rokonságot mutat a középkori templomok tömör, naiv falképeivel, de a berber szőnyegek vagy az azok által megérintett Klee emblematis világgal is. Szinte egyértelmű, hogy Szabados Árpád szepezdi képein tájakat látunk. Ugyanakkor nem hagyományos, plein air-látványképeket, hanem egy tér-fény-szín élményvilág absztrakcióit, egy alkotói benső meditációs objektumait. A táj – mint Géczi János veszprémi megnyitójában is említette – nem csak földrajzi, kultúr-történeti, ökológiai fogalom, hanem művészeti, illetve képzőművészeti absztrakció is. S a tájképen ábrázolt dolog nem csupán az épített vagy természetes vidék távlati látképe, vedutája lehet, azaz nem egy külső szempont szerint fölépített alkotás³. Szabados életművének nagy íve „landol”, érintkezik a szó többféle értelmében itt és most éggel és földdel: a művész a korábbi erőteljes asszociatív formáktól eljut a metafizika világáig, egy maga teremtette „emberkert”-ből egy elvontabb, transzcendencia felé nyitó szellemi kertig.

Itt és most a balatoni elégia darabjai közül engem talán azok ragadnak magukkal jobban, azok üzennek többet, amelyekben több van a korábbi Szabados stílusjegyeiből, markáns karakterből. Érdekes, az iméntit erősítő tényező, hogy míg a korábbi képek jellegzetes „Árpád” szignóval voltak aláírva, addig a 2015–2016-ban született képek többsége szignó nélküli. Mintha valamilyen más jellegű erőket vezettek volna a *Balatoni elégia* készítőjének kezét, mint a régebbi művek alkotójáét. Szabados Árpád kései sorozatában spirituális végkövetkeztetéseket ró a kultúránkban derékszögekkel határolt képmezőre, ecsetjének puha pászmái mégis egyfajta gyermeki keresés ártatlanságát, a világ jelenségeire való újbóli rácsodálkozást közvetítenek. Ha engedjük, ennek a teremtő újrafelfedezésnek a részesei lehetünk balatoni képciklusa által.

Tolnay Imre

¹ Az „egyetlen mű” közelében (beszélgetés Szabados Árpáddal) in.: *Kiállításkatalógus*, Bp. 1999.

² Lao-ce: *Tao Te King* (ford.: Weöres Sándor, Tericum Kiadó, Budapest, 1994).

³ *Teremtő eldöntetlenség / Balatoni elégia*, Szabados Árpád kiállítása – Géczi János megnyitósövege, Veszprém, 2020. július 18.

Egyszerre külső és belső tájak

Szabados Árpád festőművész kiállítása: *Teremtő eldöntetlenség / Balatoni elégia*.

Művészetek Háza – Csikász Galéria. Megnyitó: 2020. július 18.

Szabados Árpád Munkácsy Mihály-díjas festő- és grafikusművész kiállítása július 18-án nyílt meg a Csikász Galériában. Szabados nem ismeretlen a veszprémi kiállításlátogatók előtt sem, ez a harmadik, ismét impozáns anyagú és elhelyezésű helyi bemutatkozása. A kollekción a művész halála előtt készült utolsó képciklus 91 képéből 69-et mutat be, s alkalmmal kiegészült négy darab nagyméretű, a 2000-es évek elején keletkezett, a művész korábbi képvilágát megidéző művel. A kiállítás kurátorai – Hegyeshalmi László és Dohnál Szonja – a képi motívumok alapján centrumokat megjelölve, tematikusan rendezték el az alkotásokat. Az akrilképekből szervezett tárlathoz katalógus is készül, amelynek kiadása a kiállítás bezárása előtt várható. Szabados Árpád életművének áttekintésére a közelmúltban nyílt kiállítás a szegedi Reök-palotában, ahol az erős érzelmeket kifejező, expresszív korai alkotásainak egy része éppúgy látható, mint a szürrealisztikus, narratív kompozíciók, illetve a későbbi new wave stílushoz illeszkedő művek. A Reök-palota emeleteinek valamennyi termében bemutatott, több mint kétszáz alkotás közé néhány Balatonszepezden készült kép is került, azonban e tematikus egység, ha nem is a maga teljességében, először Veszprémben látható.

Szabados Árpád kiállítása kapcsán kizárólag kevés dologról szabad beszélni. A grafikus- és festőművész gazdag munkásságáról életében nagyon sokan és számtalan alkalommal írtak, s sok jellemző vonását hangsúlyozták. Életműve ugyanis nemcsak gazdag, de sokrétű is. S túl ezeken volt időszak, amikor Szabados művészetszervező, intézménykonstruáló szerepet is vállalt, ő lett a legendás *Mozgó Világ* képzőművészeti rovatának vezetője, majd idővel a Magyar Képzőművészeti Egyetem rektora. És volt időszak, amikor minden közéleti szerepléstől visszahúzódt. A művészettörténetesek adósak maradtak az életmű mintázatainak leírásával és összegző értékelésével, aminek számos – a hazai kulturális folyamatok viszonyait figyelők számára ismerős – oka van. Magam e homogén látványvilágú kiállítás kapcsán a festő tájképszemléletéről, a metafizikájáról és az életművében jelenvaló bio-poétikában rejlő holisztikus szemléletéről akarok kizárólag szólni. A szepezdi műalkotásokat ekként találok megközelíthetőeknek.

2014 nyarán Szabados Árpád egy hónapig Balatonszepezden nyaral. 2015 júniusától szeptemberig ismét a katolikus templom melletti egykori, kiürült plébánián tölti az idejét, látogatókat nagyon ritkán fogad. Korábban éveken keresztül Tihanyba járt tanítani, dolgozni, a hallgatói munkáit felügyelni.

Az egyik épületben a családjával tartózkodik együtt, a másikban dolgozik. Az első évben, az idő rövidségével indokolhatóan, kizárólag rajzokat készít. A második Balaton-parti nyáron mintegy kilencven akrilfestményt alkot, ezek 70x100 cm-es, illetve annál kisebb méretű (30x40 cm, 30x30 cm, 23x30 cm nagyságú) művek. A három hónapnyi időszakban jóformán naponta dolgozik, nem vonzza a vízpart, s látogatók is ritkán érkeznek hozzá. Amikor egyedül lehet, nem mozdul ki az egykori vallási közösségi térből, ahol egyre-másra készülnek el a festményei. Szabados nem szeret egyszerre több munkával bíbelődni, ha az adott festményt befejeztnek találja, akkor kezd csak újabbhoz. Balatonszepezden, 2015

nyarán készül el az utolsó, egybefüggő képciklusával. A művek az üres, pusztán a fényel-árnyékkal feldarabolt (mű)terembelsőben és a ház ablakán, ajtaján keresztül szemé elé kerülő látványok nyomán születnek. E művek jóformán valamennyiét először láthatja a közönség. A kiállítás címe – *Teremtő eldöntetlenség / Balatoni elégia* – nem a művésztől származik.

Szabados Árpád balatonszepezdi festményeit első látásra nem látjuk referenciális műveknek. Az első pillanatban semmiképpen nem a naturáról vallanak, hanem a festő természetéről. A korábbi motívumai közül számos jelen marad: a kúp alakú fénycsóvák, a lélekmadarak, a fényforgácsok, sakkfigurák, pálcák, fellobbanó gyufaszálak, geometrikus formák... ami közös bennük, az az azonos mértékű képi elvonatkoztatás. A tónusokra, a formákra, a foltokra, felfénylő és homályban maradó mintázatokra, felületekre, ritmusokra összpontosít. Mélyebb megfigyeléssel azonban sok természeti jegy azonosítható: az ég, a víz, a nyárfák, a tócsa, a Nap vagy a telehold, a kerítés. Szabados Árpád a konkrét és az absztrakt ábrázolás határát jelöli ki.

Aztán lassan kiderül, hogy a balatonszepezdi időszakban Szabados Árpád többnyire tájat fest! Tájat, annak ellenére, hogy a művek elvontak, s annak ellenére, hogy egy részük csakis a műteremnek használt helyiség terét jelzi – kintről csakis a megvilágító fény érkezik.

A táj – Szabados definícióját követve – a felszín azon része, amely valamilyen szempontból egységesen jellemezhető. S miért ne lenne igaza? A táj nemcsak földrajzi, kultúrtörténeti, ökológiai fogalom, hanem művészeti, illetve képzőművészeti absztrakció is. S a tájképen ábrázolt nem csupán az épített vagy természetes vidék távlati lát képe, vedutája lehet, azaz nem egy külső szempont szerinti fölépített alkotás. A táj meglátásához, ábrázolásához elvezetnek a gondolkodási, illetve a művészi szempontok szerinti tevékenységek is.

Szabados egykor egy képcsoportot készít, amely darabja- it testtájának nevezi. Síkba helyezett emberi testrészek képezik a művek központi motívumait. E képeket az el- és felülrajzolt, da- rabjaiban egyre-másra kiegészülő, a valóság akkurátus másola- tának nem tekinthető elemek alkotják. De nemcsak a biológiai lények, hanem a tárgyi világ felületeit is síkokká teríti. Kétdimen- ziójává transzponálja az ember összes cselekvési terének kelléke- it. Szabados antropológiai tulajdonságokkal jellemezhető testtájai elemekben bővelkedő, sűrű szövetségű enciklopédiák.

A szepezdi képek élményvilágában minden korábbihoz ké- pest jelenvalóbb a természeti táj. Az, amelyet földrajzi-termé- szeti-ökológiai sajátosságai révén azonosítunk. Az, amely élő és élettelen dolgokból és a hozzájuk tapadó kulturális jelentésekből áll. Az, amelyből a festő néhány elemet kiemel és redukál, így lét- rehozva a maga képi látványát.

A naturális táj megragadásának módja jellemzi a zárt teret mutató munkáit is: a szobabelsőket ábrázoló képeket, a parketta- és az ablakvedutákat, illetve a drótkerítéssel lezárt kertbemutató- sokat.

Szabados szepezdi természeti tájélménye a képek forrásává válik. A tóvíz, az égbolt, a parti jegenyék, a napkorong, a horizont, a változatos fényjelenségek, a tükröződések és víz s fényjátékok minduntalan előderengnek, miközben illékony jellemzőik lehám- lanak róluk.

Vladimir Holán az egyik verse tanúsága szerint egy éjjel két holdat lát az égen. Szabados Árpád az egyik festményére négy kerek, világos foltot, érzetem szerint négy fénykorongot fest. A napjai vagy holdjai nem pusztán az égbolton találhatók, hanem a horizont alatti kék felületen is. Amint Holánnál a két hold, ak- ként a lebegő égitestek Szabadosnál is metafizikus jelentést nyúj- tanak a műnek. Hogy két égitest és a tükröképük hibátlanul fér meg egymás mellett, az legyen a képet néző tanúsága. S az is, hogy a kép kettő tágra nyílt pupillapáron át miként tudja szem- lélni a nézőjét.

De Szabados szepezdi képei között találunk olyat is, ahol öt horizont tárul elénk, s a kérdés az, hogy ezzel a sokosztatú világ- gal mit tudunk mi kezdeni?

A valóság és a valóság alapján teremtődő képzet s az annak nyomán létrejövő festmény milyen viszonyban áll egymással? A teremtett kép visszatekint az alkotóra? De ki a létrehozó, s ki a lét- rehozott? Egry József a festményei révén hasonló kérdéseket fe- szegetett. Lehet, hogy Szabados szepezdi munkáit Egry balatoni képeinek rokonaiként érdemes számontartani?

Szabados munkásságának jellemzői minduntalan figyel- metetnek a festő életét végigkísérő művészetpedagógiai tevé- kenység hasznosulására. Mutatják a kisgyermeki látásmód és

teremtői fantázia használatát. Azonban kevésbé hangsúlyozzák a síkot használó és narrativitásra törekvő archaikus, illetve a miti- kus gondolkodásból-alkotásból következő szemléletmódot. Nem pusztán a látvány révén szembesülünk a korai művészet történeti örökségével, hanem a műveket megelőző szabadosi gondolkodás- módban és a munkákat eredményező módszerekben, eljárások- ban is feltaláljuk azt.

Az utóbbi két évtizedben a költészetben fontossá emelke- dett a biopoétikai megközelítés, amely kiemeli, hogy az élővilág egyedei, illetve mintázati egységei, túl a motivisztikus jelenlétén, általános szervezőerővel rendelkeznek. Az anorganikus és organi- kus világ hálózatossága a művek szerkezetében is tetten érhető, s annak algoritmikus követése a művészi tevékenységekben meg- ragadható. A szépirodalom biopoétikai vonásainak feltárásakor az esztéták hangsúlyozzák, hogy egy pillangó, egy kutya vagy egy nyárfa, egy emberi test vagy az azokat befoglaló táj, ha metafori- kus szerephez is jut, az alkotó ember világba ágyazottságáról szól. A parányi részletekben a teljes univerzum megjelenítődik. Arról is értekeznek, hogy a biopoétika nem pusztán az irodalom saját- tósága, hanem valamennyi művészeté. A képzőművészeté is. S példának hozzák a korábbi művelődéstörténeti korszakok pan- teizmusát, vitalizmusát vagy éppen a jelenlegi, az antropocénnek nevezett időszak holisztikus felfogását. De hogyan is ne lennének biopoétikai megítélés alá vethetőek az aktképek, a tájképek vagy a csendéletek? Szabados teljes életműve biopoétikai szempontból is értékelhető. Feltűnő, hogy képzőművész kortársaitól eltérő mó- don képes látni és láttatni a földi élőlénytársainkat s azok ember- hez fűződő kapcsolatát.

S mert azt hiszem, Szabados azért legendás tanár, mivel sze- mélyisége valamennyi vonásával oktatta tanítványait, és a peda- gógiai eljárását a maga holisztikus szemléletmódjára alapozta. Alkotás-lélektani sajátosságai, a társzművészetek – a zene, az iro- dalom, a mozgóképművészetek s a fotó – fejleményeire irányu- ló figyelme révén idejekorán érzekelte a hagyományos esztétikai szemlélet háttérbe vonulását s a biopoétika előtérbe kerülését.

Szabados alkotó éveinek utolsó, Balatonszepezden készült képciklusát egyszerre látom külső és belső tájnak. Ezek a tájak magukba foglalják mindazt, amit egy ember a tapasztalatai, el- lenőrizhető ismeretei, kultúrába ágyazottsága, továbbá biológiai és közösségi szerveződése révén a világról csak tudhat. A csupa fény- és árnyékfolt, az éterien sugárzó színek, a dolgok realitásától elemelkedő struktúrák, a kétszer kettő tisztaságú formák, a fizikai és az afölötti világ jelenségei azonban immár csak a mi valósá- gunk részei.

Géczi János

Meseautóval sokadjára

Meseautó. Pannon Várszínház, „*Neveünk*” online sorozat, 2020. Eredeti bemutató időpontja: 2014. április 12. Rendező: Vándorfi László

Sokadik alkalommal nyílt lehetősége arra az érdeklődőknek, hogy a Pannon Vár- színház korábbi éveiből nézhessenek előadást az online térben. A színház ko- rán reagált a koronavírus-járvány által kialakult helyzetre, és különböző temati- kus sorozatokat indított a közösségi mé- dia felületein. Egy korábbi alkalommal a színház a „*Neveünk*” sorozat keretében a Meseautó című előadást tette elérhetővé, még a 2014-es évből.

A színház profiljának mindig is része volt a klasszikus filmek színpadi adaptá- lása. Ezek az adaptációk marketingszem- pontból hálásak, hiszen az ismerős cím és történet több embert képes bevonza- ni a színházba. A nosztalgia iránti vágy is kiszolgálható ezzel, azonban megvan az ilyen választásnak a hátulütője is. Kérdé- ses, hogy az – eredetileg a film műfajá- ban alkotott – művek mennyire képesek érvényesülni a színpadon. Az érvényes színpadi változat komoly fejtörést okoz: hogyan lehet a filmben megalkotott vi- látgot rekonstruálni színpadon? Milyen dramaturgiai változtatásokat kell – vagy érdemes – eszközölni a szövegen? Hogyan lehet megalkotni a film forgatási helyszí- neit a színpadon? Milyen viszonyban áll egymással a popkulturális, mindenki által ismert film és a színpadi előadás? Számos olyan kérdés merül fel, amellyel foglalkoz- nia illik egy filmen alapuló előadásnak.

A legszembetűnőbb változtatása a rendezésnek, hogy megtartja a film eredeti

történetét, de zenés-táncos betétekkel tar- kítja azt, amelyek közül a legismerősebb – az eredetileg Weygand Tibor és Perczel Zita által előadott – *Meseautóval* című dal. Ezeknek a daloknak a varázsát nem az énekés, pláne nem a sokszor kifejezet- ten unalmas és giccses koreográfia, hanem az élő zene adja meg. Az öttagú zenekar a film fülbemászó dallamait szólaltatja meg, és az élő zenének hatása van színpadon.

Az előadás díszletén erősen érződik egyfajta low-budget jelleg. Okosan ismerik fel az alkotók, hogy nem érdemes megkísé- relniük megjeleníteni a film élő helyszíneit, hanem azokat valamilyen módon stilizálni érdemes. Így válik az előadás uralkodó dísz- letelemévé a háttérben kifeszített vászon, melynek absztrakt ábrázolásán egy autót fedezhetünk fel. Ezenkívül ajtók és bútor- ok alkotják a díszletet. A helyszíneket a díszletelemek térbeli átrendezése mellett kis táblákkal jelölik, amelyekre az aktuális helyszín van írva. Ez tulajdonképpen kvá- zi megoldása a helyszínek problémájának,

amely reflektál is a film–színház ellentétére, de némelykor amatőr hatást kelt. Ilyen megoldásokat láthatunk a diákszínját-szó-előadásokban is, sokszor ötletesebben és kreatívabban.

A film és az előadás közötti különbség a színészi játékban érhető leginkább tetten. A színház színészeitől megszokott deklamáló játéktípust figyelhetjük meg ezen a felvételen is. Hatalmas gesztusok, mozdulatok; harsány szövegmondás; rengeteg mozgás; a végletekig felnagyított és eltúlzott mimika. Egyrészt a zenés műfaj ezt megköveteli (bár ennek mértékéről lehet vitatkozni), másrészt viszont összehasonlítva Perczel Zita, Gombaszögi Ella, Tolnay Klári, Kabos Gyula filmbeli játékát a színpadon lévő színészek játékával, joggal ébredhet hiányérzete a nézőnek. Minden egyes színpadi karaktert ugyanazzal a groteszk módon felnagyított gesztusrendszerrel és harsány beszédmóddal igyekeznek a színészek megformálni, ezért az előadás egysíkú, ugyanis nincsenek jelentős különbségek a személyiségek megjelenítésében. Ezért nem beszélhetünk kiemelkedő színészi alakításokról.

Összességében elmondható, hogy a Pannon Várszínház *Meseautó* című előadása sok ponton próbál ellentartani az 1934-es filmklasszikusnak, de legtöbbször nem talál megfelelő megoldást a film és színház formanyelvi különbségeiből fakadó kérdésekre, hogy ezáltal érvényessé válhasson a film színpadi adaptációja. Ilyen előadás a nosztalgikus érzésekre képes hatni. Márpedig akkor érdemes inkább újraneézni a filmet.

Hornok Máté

Békediktátum Trianon 100

A Veszprémi Petőfi Színház

előadása. 2020. július 15.

Online megtekinthető:

<https://www.petofiszinhaz.hu/Hirek/2020-05-31/Bekedikatum-Trianon-100>

Rendező: Oberfrank Pál

Kicsit aggódva vártam ezt az évfordulót. Ha őszinte akarok lenni, akkor be kell ismernem, hogy önkéntelenül próbáltam mindig távol tartani kicsit magamtól ezt a témát. Az iskolából annyi emlékem maradt, hogy igyekeztek a szőnyeg alá söpörni, és a családban sem volt ez sosem téma – pedig most már tudom, hogy lehetett volna, lett volna miért.

Aztán eljöttek a rendszerváltás utáni évek, évtizedek, és azt tapasztaltam, hogy nem tudunk elfogultság nélkül beszélni a trianoni szerződésről, kinek-kinek a politikai meggyőződése határozta meg az erről alkotott véleményét. Az értelmes párbeszéd esélye közel volt a nullához. Az

volt az előfeltevésem, hogy ebben az évben sem fog semmi változni, csak minden fölerősödik. Attól tartottam, hogy látványos, de üres megemlékezések fogják követni egymást, a politikusok elmondják, amit el kell mondaniuk, soroljuk a közhelyeket, anélkül, hogy belegondolnánk, hogy mire is emlékezünk, esetleg lesz egy-két (mű)balhé, aztán továbblépünk. Így aztán meglepődtem, amikor nem ezt tapasztaltam: anélkül, hogy elbagatellizáltuk volna a veszteséget, a hangsúly az összetartozás gondolatára került, legalábbis az én mikrokörnyezetemben. Évtizedek óta nem emlegetett, általam személyesen nem is ismert, rég meghalt erdélyi rokonokról beszélgettünk, talán az utolsó pillanatban. Az elcsatolt területekről származó barátokat faggattunk arról, hogy ők hogyan élik meg a magyarságukat. A munkahelyem határon túli hasonló intézményekkel vette fel a kapcsolatot. Arra koncentráltunk, ami összeköt, és nem arra, ami elválaszt.

Talán jobb is, hogy nem a Nemzeti Összetartozás Napján, hanem egy kicsit később tudtam megnézni az előadást, mert az időben távolodva kevésbé befolyásoltak a fenti benyomások. Ez már nem a protokoll-előadás volt a polgármester köszöntőjével, hanem az első olyan, amin a járványhelyzet enyhültével a közönség is részt vehetett. Egyértelmű volt, hogy olyanok jöttek el, akiknek fontos volt ez az előadás – és mégis nagyon lassan csitult el a nézőtér a zsvaj. Talán már sosem fogom megtudni, hogy az előadás kezdetén hangbemondással mi hangzott el. A hangsúlyokból éreztem, hogy egy veretes szövegről van szó, de a közönség nagyon lassan észlelte, hogy elkezdődött az előadás, és a mögöttem ülők az utolsó pillanatig beszélgettek. Talán érdemes lenne egy kicsit hamarabb lekapcsolni a villanyokat.

Nagyon jó helyszínválasztásnak tartom a pályaudvari restit az időnként elhaladó vonatokkal, hiszen tudjuk, hogy mekkora tömegek keltek útra és költöztek át a mai Magyarország területére. A helyszín és a magányos utazók elkeseredése hitelesíti az előadás során elhangzó szövegeket. Számomra a hitelesítésre szükség is volt, mert nem éreztem egységes színvonalúnak a kiválasztott verseket, prózarészleteket és dalokat. (Sehol nem találtam utalást arra, hogy ki végezte a válogatást, így feltételezem, hogy ez is a rendező feladata volt.) Nem azzal van problémám, hogy a komoly szövegeket időnként szonok váltják. Ez mind a korfestés szempontjából, mind a nézők figyelmének fenntartása érdekében indokolt. De hatalmas minőségi különbség van Sajó Sándor *Magyar ének 1919-ben* című verse és például Babits Mihály írásai között. Valószínűleg József Attila sem véletlenül nem publikálta sosem a műsorba beválasztott versét. Számomra az abszolút mélypont a „Rossz a térkép, Lacikám” refrénű erőltetett, közhelyes dal volt. Ugyanakkor kifejezetten megérintett Karinthy Frigyes *Levél kisfiamnak – Trianon emléknapjára* című írása és az előadás kezdetén Padányi Viktor visszaemlékezése.

Sokáig hiányoltam a női szereplőket, hiszen Trianon nem csak a férfiakat sújtotta, de az előadás közepe táján színpadra érkező Módri Györgyi feledtette ezt a korábbi gondolatot. Rajta kívül Kőrösi Csabát és Oberfrank Pált emelném ki a szereplők közül. Az igazgatótól már többször hallottam Dsida Jenő *Psalmus Hungaricusát*, és remélem, lesz még rá alkalmam a jövőben is.

Több kiemelkedő pontja is volt az előadásnak, de a legemlékezetesebbek az utolsó percek: a szereplők kijöttek a közönség közelébe, bemutatkoztak, és elmondták, honnan jöttek. Az előadás egésze után ezek olyan pillanatok voltak, amitől borsódzott a hátam – és még azt is megbocsátottam, hogy eközben az Ismerős Arcok együttes *Nélküled* című számát énekelték. El kell fogadnom, hogy ez a szám más jelent nekik, mint nekem. A szereplők felsorolása helyett álljanak itt a településnevek: Partium – Nagyvárad, Nagyszalonta; Délvidék – Bácska, Kúla; Erdély – Székelyföld, Csíkszereda; Zala megye – Zalaszentgrót; Délvidék – Vajdaság, Topolya; Pest megye – Dunakeszi; Nógrád – Pásztó; Erdély – Marosvásárhely; Budapest; Veszprém.

Tompa Andrea írta a *Fejtől s lábtól* című regényében: „Mert száz esztendő azért biztosan kell, hogy kimenjen minden harag és düh, s olyasmi.” Azt hiszem, az első száz esztendő erre kevés volt. De próbáljunk meg úgy emlékezni, hogy ne kelljen még egyszer száz esztendőnek eltelnie ahhoz, hogy kimenjen.

Schreiber Márta

Lapbemutató újra közönséggel

Veszprémi Szemle 57. szám.

Eötvös Károly

Megyei Könyvtár, Kisfaludy

Terem, 2020. június 19.

A veszprémi várostörténeti folyóirat, a *Veszprémi Szemle* évente négy alkalommal jelenik meg, így utoljára fél évvel ezelőtt fordult elő, hogy érdeklődő közönség töltötte meg a megyei könyvtár Kisfaludy Termét. Ajándék is adódott; nemcsak a legújabb, 57. sorszámú kötetet vehették át a megjelentek, hanem az eddig csak online „forgatható” előző, 56. sorszámút is. Kicsit felszabadulva a rettegett vírus hatásai alól, már-már ünneplősnek tekinthetjük a friss kiadványt, amelyet Karlinszky Balázs szerkesztett. A kilenc írás ezúttal nagyobb arányban szól veszprémi épületekről, és két nekrológ is helyet kapott az ideai második *Szemle*ben: dr. Varga Miklóstól Imre Frigyesné, Wöllel Istvántól Gy. Lovassy Klára búcsúzott. Két életút a kötet végén, egy pedig a legelején: *Hivatás és szenvedély* címmel olvasható a nyolcvanéves zenetörténész, orvosprofesszor M. Tóth Antal rövid élettörténe-

te. A kötetbemutató ezzel belső ünneplés is lett, hiszen a jeles zenetörténet-kutató, zenekritikus kezdettől a *Szemle* munkatársa. Amellett, hogy életét a zene és az orvoslás egyensúlya jellemzi, „fél évszázados kutatómunkája nélkül sokkal kevesebbet tudnánk városunk zenei múltjáról” – szögezi le az író, Csiszár Miklós.

Öt munka szól nevezetes veszprémi épületekről. Somorjay Sélysette azt taglalja, miként látja egy nem veszprémi szakember Balassa László hatalmas életművét, várbeli kutatásait. Ő, aki a történeti épületek és városrészek rehabilitációjának tudója volt, munkásságával hogyan járult hozzá Veszprém településtörténetéhez? M. Szabó Miklóstól olvashatjuk *A Magyar Királyi Repülő Akadémiák történetének második részét*, és egy eddig még nem publikált írás is került a válogatásba Koppány Tibortól, aki a veszprémi püspöki palota homlokzatának 1978–1980 közötti helyreállításáról osztt meg érdekes tapasztalatokat. A téma folytatása G. Lászlay Judittól: *Újabb megfigyelések a veszprémi püspöki palota 2017–2018-as felújítása során*. Lantos Edit mutat rá, hogy milyen különleges építészeti megoldás az, ami mellett valószínűleg simán elmegyünk: a Szent György-kápolna héjbeton védőépülete. A tervező, Erdei Ferenc 1967-ben az Ybl-díj II. fokozatát nyerte el „a műemléki épületek helyreállításának tervezési munkájáért, különös tekintettel a veszprémi Szt. György-kápolna védőépületének és a szigetvári vár helyreállításának terveiért”. Még egy izgalmas téma: Rácz Miklós ír a Piarista Gimnázium felújításáról (2019–2020).

Ahogy már megszokhattuk, a gondos szerkesztés az anyagok közötti összefüggések sokaságával lepi meg az olvasót, a ráadás pedig Földesi Ferenc ismertetője egy előző járványos időszakról. A „spanyolbetegség” az 1918/1920-as években lepte meg Veszprémet. Más korosztályból vitt el többeket, mint a koronavírus, de a védekezés ellene hasonló volt.

A *Veszprémi Szemle* idei harmadik számának bemutatója a tervek szerint szeptember 25-én várható.

Örsi Ágnes

Cholnoky 150 – Cholnoky Jenő-emlékév

Séta a Cholnoky család
nyomában Balatonfüreden.
2020. július 19.

A BalatonGuide és a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület az elmúlt hétvégén különleges, tartalmas programot szervezett Balatonfüreden Cholnoky Jenő földrajztudós emlékének szentelve.

A közel öt kilométeres, két és fél órát igénybe vevő tematikus sétát az ötletgaz-

da: Fülöp Júlia idegenvezető és Rybár Olivér veszprémi Cholnoky-kutató pedagógus vezette.

A résztvevőket már a találkozó elején megérinthette a Cholnokyak közelsége: Jávor Péter dédunoka is csatlakozott a csoporthoz. Testalkata, mozgása, gesztusai, közvetlensége, kék szeme, ősz haja és körszakálla pontosan olyan, amilyennek a fennmaradt fényképek alapján Cholnoky Jenőt elképzelték az ember.

Rövid történeti ismertető után az első állomás a Huray-villánál, majd a következő az Opravill-panziónál volt. Sok nyarat töltött itt a Cholnoky család, itt érte őket 1945 tavaszán a háború vége, az oroszok bevonulása. Az Écsy- és Döry-villa – mindkettőben gyakori vendégek voltak a Cholnokyak – megtekintése után a parti sétányon Körösi Csoma Sándor szobránál álltunk meg.

Ezt követően a Gyógy téren, majd a Panteon emléktáblái között a kortárs hírességekről, kiemelten Lóczy Lajos munkásságáról kaptunk tömör, érdekes információkat. Megnéztük a felújítás alatt álló Esterházy-kastélyt, a Rodostót, majd az egykori főúton végigsétálva értük el Arács vasútállomását. Rövid pihenő után a Lóczy utat, a Káldy-féle téglagyár agyaggödrei helyén épült új városrészt magunk mögött hagyva értünk a Cholnoky család egykori nyaralójához (Szőlőkalja utca). A hangulatos kis kúria és vincellérház körül egykor kéthektárnyi családi szőlőbirtok volt – Cholnoky Jenő gyerekkorának mesébe illő színtere. Édesapja elszegényedése után elárverezték a birtokot, amit az orvos Csolnoky család vásárolt meg. Kissé távolabb, Csopak felé vett egy hasonlóan szép nyaralót a Lóczy család is.

A hatalmas szőlőbirtoknak mára nyoma sem maradt: szépen gondozott házak, utcák, terek születtek a helyén. Azért egy kis szódavíz-kóstolás mellett felidézünk a fröccs főtí születésének történetét is.

Az arácsi református temetőben fejtegtünk Lóczy Lajos síremlékénél, a Hősök terénél megnéztük a Hegedüs-villa épületét – itt ismerkedtek meg a bálban Jenő szülei.

A séta a Passuth temetőben Cholnoky Jenőné sz. Fink Ida (†1945. április 25.) sírjánál ért véget. Megrendülve hallgattuk az imádott feleség földi életének végén átélt megpróbáltatásainak, Cholnoky Jenő élete legnagyobb tragédiájának történetét.

Gy. Lovassy Klára

Cholnoky Jenő évfordulóján

2020. július 23. Cholnoky
Jenő-megemlékezések

2020. július 23-án a tudós Kossuth utcai szülőházánál gyűltek össze az érdeklődők. A Veszprém Megyei Honismereti Egyesület és a veszprémi önkormányzat által

szervezett közös megemlékezésre közel ötvenen érkeztek a városból és a Balaton partjáról.

A rendezvényt Brányi Mária alpolgármester asszony nyitotta meg, aki Cholnoky Jenő veszprémi kötődését hangsúlyozta, külön kiemelve, hogy szellemi örökségét a helyi értéktárba is felvették. Megemlékezett a veszprémi Cholnoky fiúvérekről, Cholnoky Viktor és László érdemeiről. Márkusné Vörös Hajnalka, az egyesület elnöke, az egykori szülőház, az ún. „ménkfogós” ház történetét ismertette, ahol korábban Simonyi Zsigmond nyelvész is született. Jelen sorok szerzője a geográfus életét és földrajzi munkásságát, azon belül Veszprémben és a Balaton-felvidéken végzett kutatásait mutatta be. Szó esett Cholnoky ázsiai útjáról, máig időtálló meteorológiai és morfológiai megfigyeléseiről.

A rendezvényen jelen voltak a Cholnoky család tagjai is, Cholnoky Jenő dédunokája, Jávor Péter, illetve unokája, Cholnoky Tamás és hozzátartozói. A leszármazottakról csoportkép is készült, hasonlóan a századforduló idején a Tóborzó utcai Csolnoky-ház udvarán készült családi felvétellel. Az idei kettős évforduló kapcsán – 150 éve született és 70 éve hunyt el a tudós – Cholnoky Jenő-emlékévet hirdetett a város. Az éves programsorozat elemeit felülírta a koronavírus-járvány, így számos program nem tud megvalósulni. Több rendezvény, konferencia, kiállítás sorsa bizonytalan, hasonlóan a tervezett kötetkiadásokhoz.

A megemlékezésen a járvány és a nyári szabadságolások miatt a városi közintézmények kis létszámban képviselték magukat. Szerencsére az eseményt nagy sajtóérdeklődés övezte, a helyi médiumok részletes tudósításokban számoltak be az ünnepségről. Az R. Kiss Lenke által készített domborműves emléktábla alá két, a Veszprém városi és a helytörténeti egyesület koszorúja került. A nagy meleg, a közlekedés zaja és a hangosítás hiánya miatt a megemlékezés rövidre szabott volt. A koszorúzás után tematikus városnéző sétára indultak az érdeklődők, mely során Cholnoky Jenő életéhez kapcsolódó fontosabb helyszínekkel ismerkedett meg a közel negyvenfős közönség.

A geográfus születésnapján a városi ünnepségen kívül több kisebb megemlékezésre is sor került. Késő délután a Csátár-hegyen lévő emlékkőnél az Édesvíz Természetbarát Egyesület, az arácsi Koloska-völgy bejáratánál pedig a Nők a Balatonért Egyesület tiszteleggett a tudós emléke előtt. Így, a szinte azonos időpontban megtartott rendezvényeken sokan nem tudtak részt venni. A jövőben célszerű lenne ezeket a régiós programokat összehangoltabban megtartani.

Rybár Olivér

„Igyekszem élesztgetni a szellem eszmé- letlen örökösait”

Emlékezés versolvasással, beszélgetéssel Széki Patka László (1948–2008) költő, kulturális menedzser születésnapján a Művészetek Háza és a MIT Veszprém Megyei Tagozata szervezésében. Kávé- és Teaház az Íródeákhoz. 2020. július 23.

„...ez már nem a felezővonal / a rám szabott életfogytiglant / könnyen harmadolhatják az / égiek...” írta *Ötvenkedésemre* című versében, bizonyára nem sejtve, hogy már csak tíz esztendő adatik számára. Születésnapján Széki Patka László költőre, kulturális menedzserre emlékeztek tisztelői, egykori munkatársak, barátok a családtagokkal együtt az Íródeákban kis réztáblával jelzett – a 70. születésnapon felavatott – Széki Patka-szegletben.

Kilián László, a Művészetek Háza igazgatóhelyettese felidézte, hogy a költő özvegyével, Fábián Judittal közösen indították útjára a kezdeményezést, s megemlékezett a 60. születésnapra tervezett kötetéről, mely végül hátrahagyott versek gyűjteménye lett... Az emlékidézést a két Patka unoka, Dvorák Dániel és Dvorák Dávid klarinétduetto nyitotta, majd Vilányi Edit, a MIT Veszprém Megyei Tagozatának elnökségi tagja vállalkozott a versolvasásra. Kitért Széki Patka László egész megyét átfogó kultúraszervező, művészetpártoló tevékenységére. Saját írását osztotta meg a jelenlévőkkel Domján Gábor költő, aki köszönőlevéllel érkezett egykoron a kórházi ágyhoz látogatóba, végül e sorok tartalmát sokan megismerhették, kivéve, akinek szóltak...

Megyeházi kollégák, kulturális szakemberek vették át a szót, a felolvasást személyes emlékekkel kiegészítve. Mindig fontos volt, hogy másoknak segítsen, másokat sikerhez juttasson – fogalmazta meg Tímár Veronika.

Patka Heléna a helyszínhez illően *A kávé bölcselete* című verset olvasta fel, és egy Amorgoszon született költeményt. Kilián László a program moderátoraként itt jegyezte meg, hogy Fenyvesi Ottó szerint Széki Patka László lírája az amorgoszi versekben teljesedett ki, majd a folytatásban felolvasta Tungli M. Klára – ez alkalomra, e-mailben küldött – versét.

Patka Heléna a betegsége miatt távollévő özvegynek, Fábián Juditnak címezve felolvasta a *Cinkék* című költeményt, majd egyik kedves versét, az *Ötvenkedésemre* címűt adta elő.

Kothencz Jánosné Wass Albert *Székelly ballada* című költeményét mondta el,

majd Molnár Erzsébet idézte fel Botár Attila – Szokoly Tamás – Széki Patka László irodalmi hármasát, mely megkerülhetetlen tényezője volt városunk kulturális életének, és mint mondta, mindhárman profi módon burkolták szavakba azokat a gondolatokat, amiket kimondani nem lehetett. Az *Útravaló* című 1976-os antológiából a *Gyújtóláng* című verssel emlékezett.

2018-ban a Széki Patka-szeglet avatásán köztünk volt a költő barát, Botár Attila, aki 75 évesen, tavaly augusztusban hunyt el.

Hiányuk feladatot szab ránk: meg kell tartanunk őket, alkotásaikat emlékeztünkben, s ajándékolni az utánunk jövőeknek is.

Kis réztábla az Íródeák egyik padján. Nincs mit titkolni, nem futotta márvány emléktáblára, de a példás életmű előbb-utóbb kiköveteli magának azt is.

Farkasné Molnár Csilla

Születésnap versmondás a Széki Patka- szegletben

Kávé- és Teaház
az Íródeákhoz.
2020. július 23., 18 óra

A költő tisztelői harmadik alkalommal tartottak emlékezést a csendes kis kávé- és teaházban, Széki Patka László születésnapján. A barátok felidéztek a költő alakját, és mintha csak Patka Laci is ott ült volna közöttük, mosolyogva beszélgettek róla s a régi idők emlékeiről. Patka Laci, mondom – mert csak így hívta őt mindenki –, talán szelíd mosollyal figyelte odafentről őket. Mi pedig láttuk magunk előtt, ahogy a távolba révedve beleszív elmaradhatatlan pipájába, megigazítja piros sálját, és belelapozgat egy verseskötetébe.

72 éves lenne most, de sajnos 12 éve már, hogy a súlyos betegség őt is legyőzte, pedig nagy küzdő volt egész életében. Az est házigazdája, Kilián László, a Művészetek Háza igazgatóhelyettese idézte fel a költő alakját, majd bemutatta azt a kis kávéházi szegletet, ahol az év minden napján bárki kezébe vehet egy verseskötetet, és megismerheti Széki Patka László verseit, írásait. A kávéházi teraszon folytatódott tovább a kötetlen beszélgetés, ami egy kellemes meglepetéssel kezdődött. A költő tizenéves unokái: Dvorák Dávid és Dániel játszottak nagyszerűen klarinétjukon. Az utódok is megmutatták művészetek iránti vonzalmukat, mikor Leopold Mozart *Duos* című művét előadták. A nagyapa büszkén tekinthetett le rájuk.

Sokan szerették itt Veszprémben a gyermekként Győrből útnak induló költőt, aki 1970-ben már itt dolgozott, s közben

folytatta tanulmányait, hogy aztán a város és a megye elismert kulturális menedzsere legyen. Nagyon sokat tett nemcsak a költészet, hanem a művészetek minden ágának népszerűsítéséért. A Veszprém Megye Kultúrájáért Közalapítvány titkáráként is felkarolt minden kezdeményezést és fiatal művészt. Ő maga pedig kiváló dramaturg, költő és a művészetek igaz pártfogója volt. Versei első országos rangú sikerét még a *Mozgó Világ* irodalmi pályázatán érte el egészen fiatalon. 1979-ben már a *Madárúton* című antológiában jelentek meg versei, és később több önálló verseskötettel is jelentkezett. Költészetének elemzése most nem feladatunk, de tudjuk, hogy a fiatalkori versei még a néha lázadó, nyughatatlan költő vallomásai. Az idő múlásával lassan szelídülnek a szavak, s a tenger nyugalmat árasztó élményeinek hatására érzelmesebbé és bölcsebbé válnak a gondolatok – néha fanyar ironikus megjegyzésekkel illetve a világ dolgait. Különleges, nagy tudású ember volt, igaz jó barát. A régi munkatársak személyes élményekkel emlékeztek. Előkerültek a verseskötetek, többen felolvasták egy-egy versét. Lány, Patka Heléna is mosolyogva mondta el kedvenc verseit. Apjának rejtőzködő mosolya az ő szemében is megcsillant, a versek pedig önmagukért beszéltek. Elgondolkodtató, hogy Széki Patka László fiatalkori versei még ma is mennyire aktuálisak. Bár azt írta: „hiába kínáljuk körbe-karikába nem gyulladnak lángra a szavak”, de szavai újra lángra gyúltak.

Kitörve az előző hónapok bezárt világából, jó volt újra szabadon együtt lenni. Erőt ad mindenkinek egy ilyen találkozás. *Ötvenkedésem* című versében ezt írja: „Visszaientén mindazoknak, akik ismerték habókos csillagaim szeszélyes rejtélyes kóborlásait”. Jó volt ezen az estén egymásnak integetni.

Molnár Erzsébet

A zene városai

Az UNESCO *Cities of Music* sorozata a Facebookon Veszprém számára is lehetőséget adott egy rövid bemutatkozásra a zene jegyében. 2020. június 22.

Nagyszerű kezdeményezésben villanhat fel rövidfilmekben élő zenével vagy zenei aláfestéssel világunk 24 városa, néha az adott település arculatára, néha az élő produkcióra helyezve a hangsúlyt.

A Facebookon közzétett anyag gazdag, érdekes, jól összeválogatott, miközben minőségükben az anyagok persze nagyon eltérnek. Nincs is ezzel semmi baj. Ahol nem konzerv a műsor (értsd: egy adott helyszínen élő zenei megszólalás történik), ott eleve magában hordozza a változó minőséget, de minden-

képpen szimpatikus(abb) bevállalás. Nem a tökéletességre, hanem a hangulatra helyezi a hangsúlyt, legtöbb esetben jellemzően az adott országra, netán városra mutatva. Ez utóbbinak szinte kendőzetlenül valóságos képe kerül középpontba. Nem a hibátlanságra, hanem a fesztelen hangulatra, az „utcaszagra”, a város hangulatára, életére helyezve a hangsúlyt, és ami a legfontosabb, az adott ország/város zenei hagyományait majdnem mindenütt erősen éreztetve. Vannak persze terembe zárt produkciók is, de itt is az élő hatás érvényesül az adott népre jellemző zenei mozzanatokkal, amelyek esetenként szinte koncert jelleggel jelennek meg, jelezve, a zenén a hangsúly. Ez is érdekes. Nem emlékszem, melyik várost képviselte például egy fekete srác, aki egy szál gitárral a kezében olyan ihletetten énekelt, olyan blue notes-okkal (a jazzben az adott hangnemből vagy skálából kieső hangok), hogy beleborzongtam. A veszprémi produkciót megelőző Katowice népzenei koncerttel, míg az azt követő Brno például utcai produkcióban pengetős hangszerekből álló csapattal szórakoztatta a város népét.

Hatalmas az anyag, képtelenség az egészet végignézni, inkább csak villanásokra van idő. Egy biztos, sok munka, sajátos nézőpontok, valószínűleg valamiféle irányultság vagy irányítottság is benne van, de ebbe messziről lehetetlen belelátani. Nem tudni, ki miért döntött úgy, ahogy döntött, miért pont azt a produkciót mutatják be, miért pont az adott együttes, szólista, zenemű kerül terítékre, és miért érezni némelyik előadáson jobban az életszagot, mint a másikon. Nyilván mindenhol a jó szándék és egy (jó) fajta nemzeti büszkeség volt a vezérfonal, amely aztán ezt a sokszínű tarkaságot meg is tudta mutatni az adott képi és hangú kultúrában. Ne is morfondírozzunk ezen tovább, inkább nézzük meg, hol helyezkedik el Veszprém anyaga ebben az UNESCO-s válogatásban, mi volt az itteni vezérelv.

Előre jelzem, nagyon sok kérdés nyitva maradt bennem a látottak és – talán – némi utánérzés kapcsán!

A vetített anyag, Veszprém látképe, a Mendelssohn Kamarazenekar korábban videófelvétellel rögzített zenei aláfestésével és megjelenítésével a városról készült felvételek között, kvázi egyfajta stúdiómunka eredménye. A képi anyag leginkább statikus, videó- és drónfelvételek váltakozása, a – feltehetőleg – kora reggeli vagy estébe hajló napszakok lágy fényeivel. Szépek a footage-ok (az eredeti vágatlan, szerkesztetlen anyag), jó a szerkesztett anyag minősége is, és az editált végeredmény hatásos. Ugyanakkor kissé sztereotip, az analomig ismert részekre koncentrálnak, azok váltakozó megjelenítésével operálnak. Kár, hogy Veszprém pár jellegzetes vagy kedves része kimarad. Szép a naplementébe belesimuló vár képe, az éjszakai bevágás vagy a viadukt ívei, de talán lehetne izgalmasabb, életteli telibb a kompozíció. Kellene volna pár, a város mozgalmassabb napjait bemutató kocka az anyagban. Veszprém gyönyörű város kétségtelenül, de így kissé álmosító érzetet kelt a nézőben.

És a zene, ha már *Cities of Music* a közösségi oldalon a főcím! A felhangzó mű Asztor Piazzolla argentin szerző – a jazz elemeivel is operáló nuevo tango megálmodója – *Summer (Nyár)* című darabja. Maga a Piazzolla-darab modern, némi romantikus felhanggal, sőt

némi utalással Vivaldi *Négy évszakának Nyár* című tételére. Jó a zenekar, jól játszik Kovács Péter, jók a felvételek, a vágások, de...! Miért nem – mondjuk – Bartók? Legalább ennyire modern, legalább ennyire jó, legalább ennyire ismert, a magyar kultúra legfenségebb alkotója, a magyar népzenei kincs őrzője műveiben, annak elemeiből merítve hoz létre egy olyan originális műfajt, amely méltó zenei tartalmat hordoz, ha már Magyarországot és Veszprémet képviseli ez a filmecske! Nem mellesleg, legalább ennyi virtuozitást, magas fokú zenei tudást igényelnek művei. Megannyi kérdés marad bennem. A képi és zenei anyag így csak annyiban utal egymásra, hogy a film (feltehetőleg) nyáron készült, és *Summer (Nyár)* az aláfestő zenei tétel címe, bár lehet, hogy ez is volt az alkotók szándéka.

És végül itt marad bennem még egy nehéz, rezonáló kérdőjel. Annyi együttes, többféle műfajból is, annyi szólista ragad hangszert, énekel ebben a városban. Ők vajon mikor jutnak eszébe a várost és kultúráját igazító potentátóknak? Meg aztán mennyivel érdekesebb a polifónia a monofóniánál! Szabad(na) és kell(ene) is néha merészen választani!

Kovács Attila

A Csermák Antal Zeneiskola együttesei

Térzene a zeneiskola előtt.
2020. június 15.

Egy zenekar vagy egy kórus munkájában részt venni élmény. Az ember felkészült szakemberekkel dolgozhat együtt, embereket ismerhet meg, barátokat szerezhet, és nem mellesleg olyan kompozíciókat tanulhat meg és játszhat el, amelyek már több száz éve az egyetemes zenekultúránk részét képezik. Ezen felül persze még meg lehet említeni az együtt muzsikálás egyéb hatásait is, mint például az odafigyelés, egymás elfogadása és támogatása, valamint a közösség alkotóerejének a megismerése.

A június 15-én délután, a zeneiskola előtti kis téren megtartott térzenés eseményen négy együttes lépett fel. A több mint százéves Csermák Antal Zeneiskolában hosszú évtizedek óta folyik az együtt zenélés különböző fajtáinak az oktatása. A fúvós- és a vonóegyüttesek, valamint a kórusok mellett már megjelent a népzene és a könnyedebb műfaj is. A fent említett esemény fontos volt a koronavírus-járvány után a diákoknak és a tanároknak egyaránt. Újfént meg lehetett szólaltatni azokat a muzsikákat, amik eddig is és ezután is összetartják ezeket az együtteseket.

Gyöngyvirág Népzenei Együttes és Dúdoló Népzenei Műhely

Iskolánkban 1997 óta van népzene tanszak. A tanítványok itt megismerkednek a hagyományos magyar népzene

különlegességeivel, sajátosságaival. Túlnyomórészt a tanszak diákjai alkotják a Gyöngyvirág Népzenei Együttest, melynek művészeti vezetője Bódis Erika. A zenekar rendszeresen fellép iskolánk rendezvényein, városi eseményeken. Muzsikálnak önálló koncerteken és táncházakban. 2001-ben és 2016-ban a chami testvér zeneiskolánkban színvonalas koncerteken képviselték intézményünket, terjesztették a magyar kultúrát.

A Dúdoló Népzenei Műhely, amelynek művészeti vezetője Baksa Kata, 2015 óta működik Veszprém Város Vegyeskara támogatásával. A kezdetektől rendszeresen közreműködnek a Gyöngyvirág Népzenei Együttes fellépéseiben, színesítve műsoraikat.

Írisz kisegyüttes

Az Írisz kisegyüttes 2003-ban alakult Békei Natália vezetésével, egy hangszeres improvizációs csoportból. Az alapító tagok úgy vélték, egy új zenei irányzatot képviselve ők is szívesen részt vennének állandó fellépőként az intézmény fő rendezvényein. 2016 óta a kisegyüttes vezetését Ruha Arnold egykori alapító tag vette át. Az együttes zenei repertoárjának új irányokat adva, saját és kortárs zeneszerzők műveinek feldolgozásait tűzte ki célul. Repertoárjukban amerikai, finn, angol, német, francia, magyar zeneszerzők művei mellett az együttes vezetőjének saját művei is gyakran műsorra kerülnek. A zenekari összejátékon túlmenően, további célkitűzésük az együttes tagjainak egyéni lehetőséget biztosítani a bemutatkozásra. A formáció számos intézményi, városi és megyei rendezvényen lépett fel sikeresen. Önálló jótékonysági koncertet is tartottak a hátrányos helyzetű fiatalok megsegítésére.

Vokál

A Vokál a zeneiskolás, énekelni szerető gyermekekből és a város különböző középiskoláinak tanulóiból alakult ifjúsági vegyeskar, melyet a Csermák Antal Zeneiskolán kívül Veszprém Város Vegyeskara is aktívan támogat. Az együttes – melynek karnagya Erdélyi Ágnes – nagyjából 40–45 főt számlál.

Rendszeres fellépői zeneiskolás és városi rendezvényeknek, valamint Veszprém Város Vegyeskara hagyományos karácsonyi és családi koncertjeinek is. A Vokál eddigi legszebb szakmai elismerését 2018 májusában kapta. Tatán vett részt az Ének-lő Ifjúság találkozón, ahol a legmagasabb minősítési fokozatot nyerte el: arany minősítés az „Év Kórusa” címmel.

A repertoárjuk a reneszánsztól egészen a kortárs zenéig terjed, valamint világi és egyházi kompozíciókat is szívesen a műsoraikra tűznek.

Ifjúsági Fúvószenekar

A Veszprémi Ifjúsági Fúvószenekar 1975-ben alakult meg 10–26 éves fiatalok részére, Környei János vezetésével. 1982-től a zenekar karnagya Szuromi Miklós volt az elkövetkezendő 34 évben. A 2016–17-es tanévben teljesen új alapokról indult a

zenekari élet. A karmesteri pálcát Zeitler Dénes katonazenész, trombitatanár vette át.

A tagok 10 és 20 év közti fiatalok, mindannyian 2016-ban kezdték a zenekari munkát. Felléptek már a veszprémi Csermák Antal Zeneiskola nagyobb rendezvényein, valamint a minden évben megrendezett Farsangi vagy Tavaszi Fűvőskoncerteken. Mindezekon túl városi fellépéseket is szívesen vállalnak. 2019-ben a zenekar az Európai Zenei Fesztiválon is megmérettette magát, melyet Bulgáriában rendeztek meg, ahonnan a kiváló előadó elismerést hoztak haza.

Tücsök Zenekar

A Tücsök Zenekar tagjai mindössze 2–4 éve tanulnak valamilyen vonós hangszeren. A zenekar, mely az utóbbi időben szép sikereket ért el Gárdonyi Zoltán Ifjúsági Kamarazenekar utánpótlás-együttese, több évtizedes múltra tekinthet vissza. Hosszú éveken keresztül Demel Eszter irányítása alatt működött az együttes, három évvel ezelőtt Csaba Ágnesnek adta át a lehatóságot.

A zenekar állandó közreműködője a zeneiskola adventi, karácsonyi hangversenyeinek, hangszerbemutatóinak, a „Kalandozások a zene birodalmában” hangversenysorozatnak. Cserekapcsolatot létesítettek először a budapesti Solti György Zeneiskola Tücsök Zenekarával, majd az utóbbi években a székesfehérvári Hermann László Zeneművészeti Szakgimnázium és AMI Mar-Cello együttesével. A hat évvel ezelőtt Dunaújvárosban megrendezett Országos Zenekari Versenyen II. helyezést értek el.

Gárdonyi Zoltán Ifjúsági Kamarazenekar

Mintegy 40 diák muzsikál az együttesben, mely Demel Eszter irányítása alatt az egyik legjelentősebb hazai ifjúsági zenekarrá fejlődött. Érett zenei előadásmódjukkal és hangzásvilágukkal rendszeresen kivívják a közönség elismerését.

Számos díj, fesztivál, koncert és turné jelzi kimagasló teljesítményüket. A zenekar 1993 óta a háromévente megrendezett Országos Zenekari Versenyen minden alkalommal dobogós helyen végzett, többször karnagyi és tanári különdíjakban is részesült, valamint a „legjobb Bartók-interpretáció” díját is elnyerte. A nemzetközi Piccoli Archi vonószekari fesztiválon arany minősítést, első helyezést és karnagyi különdíjat szereztek. 2015-ben megyei Prima-díjat kaptak magyar zene-művészet kategóriában, és egyben elnyerték a Prima közönségdíját is. Veszprém a város művészeti értékeinek gazdagításáért, nemzetközi hírnevének öregbítéséért Gizella-díjat adományozott számukra. 2017-ben az országos első helyezést követően Belgiumban a European Music Festival for Young People nemzetközi zsűrije első díj cum laude minősítéssel jutalmazta az együttest. 2018-ban a Szlovák Rádióban megrendezett Bratislava Music Agency nemzetközi zenekari versenyen arany minősítést és első díjat nyertek.

Mindezekből kiolvasható, hogy kimagasló szinten folyik az együttesekkel való munka a zeneiskolában. Jómagam kívánom, hogy a továbbiakban is hasonlóan szép eredmények szülessenek a szeptembertől már jazz és balett tanszakkal kiegészülő intézményben.

Lukács Elek

Édes Bestia

Honeybeast-koncert. 2020. július 16. Presszókert

Ha van komoly tanulsága annak az estének, akkor az az, hogy a relativitáselméletet a popzenére is lehet alkalmazni.

Amikor kijött a rádiókban *A legnagyobb hős*, a csapból is ez folyt egy időben, és mivel a refrén – ahogy annak lenni kell – nagyon fülbemászó, mást nem is jegyeztem meg belőle. Csak még annyit, hogy sikitófrászt kapok tőle a harmincadik meghallgatás után.

Az én progresszív zenén és házi barackpálinkán acélosodott gyomromon emésztetlenül siklik át az a fajta popzene, amit ez a dal is képviselt első hallásra. Nos, eltelt jó sok év, és én túl vagyok életem első Honeybeast-koncertjén. Einstein elmélete pedig úgy jön a képbe, hogy a koncert szövedékében elhelyezett ikonikus dalt sikerült a szövegre is koncentrálni végighallgatnom, így megállapíthattam, hogy egyáltalán nem mindegy, milyen a helyzet és a zenei közeg, amiben elhangzik egy dal. (Közbevetőleg érdemes megjegyezni, hogy lehetett érteni a dalok szövegét, ami egyrészt dicséri a hangmérnök munkáját, másrészt olyan, mint a fehér holló. Ezt ritkán sikerül megvalósítani hazai koncerteken.)

Adott tehát egy merőben új tapasztalás, aminek segítségével ismét sikerült egy előítéletet kiráznom a cipőmből, hogy ne nyomja a talpam.

A pontos koncertkezdésre nagyon ügyelt a csapat. A felvezető zenék is remekül lettek kiválasztva, a színpadkép igazán profi csapatmunkát vetített elő, és amikor végre kijött a Honeybeast a színpadra, és belecsaptak az első dalba, érezni lehetett, hogy a közönséget megvették előre. Volt valami a levegőben. A rajongók vastapsal fogadták őket, ami még engem is tapsolásra késztetett. Hihetetlen...

Érezhetően határozott koncepcióval érkezett a zenekar. Energikusan indítottak az első dallal, mely a legfrissebb lemezről, az *Egóról* érkezett, *Csakazértis* címmel. Rögtön kiderült, hogy a koncert legerősebb bástyája a dobos, Kovács Tamás lesz, ami persze normális, de ezen a koncerten kitüntetett szerepet kapott. Valahogy a megszólalásban is sikerült nyomatékosítani a hangmérnöknek, hogy a buli ott kezdődik, ahol ő elindul. Érdekes és nagyon pozitív tapasztalás volt. Sajnos a basszusgitár viszont beleolvadt a hangképbe, bárhol is helyezkedtem el a nézőtéren.

Ennek a hangszernek is nagyon fontos szerepe van az összhangzásban, és bár tudom, hogy milyen remek dolgokat játszik a hangszeren Lázár Tibor, ezt ritkán lehetett kihallani a zenéből.

Két korábbi szerzemény, az *Egyedül* és a *Védtelen* után egy újabb dal az új lemezről, *Erre van igény* címmel, és nagyon pörög a csapat. Majd egy olyan váratlan geg következett, ami apró, de tündöklő példája az énekesnő, Tarján Zsófia fesztelen rátermettségének, ugyanis levált a cipője talpa, és teljes természetességgel, némi öniróniával ragasztotta vissza egy tape szalaggal, s a továbbiakban így táncolta végig az estét. Semmi allűr, de a poén ül. Aranyos volt.

A *Budapest vs London, Para*, két régebbi nóta jön a rögtönzött susztermunka után, s miközben ezeket a sorokat írom itthon ültömben, jólesik újrhallgatni ezeket a dalokat. Egyszerűen jók a szövegek, sok finomsággal, iróniával, szójátékkal, és a szerzőjük, Bencsik-Kovács Zoltán ráadásul a zeneszerző is. Ámulok, jó a muzsika. Zoltán gitározik is, hol akusztikus, hol elektromos hangszeren, és mivel van egy másik gitáros is – Tatár Árpád –, nyilván a hangszerelésen is nagy a hangsúly. A stúdiófelvételeknél jobban hallható, de szerencsére a koncerten is átjött, hogy kiválóan megoldották azt a feladatot is, hogy a két hangszer különböző dolgokat játszszon úgy, hogy dallamban és hangzásban is kiegészítsék egymást. A hangszerelés egyébként is jól sikerült. Nem egyszerű feladat a két domináns kísérő hangszert még egy billentyűssel is összerázni. Kővágó Zsolt játéka azért is tetszett, mert használ analóg szintetizátort (ha jól láttam, egy Moog volt az), ami üde színfolt volt ebben a zenében. A szólóit jól kiemelte, és adott egy kis „antik” érzést nekem. Plusz vokálozott is. Kiváló, laza játékos.

A hetedik nóta az *Ego* album címadó dala volt (ismét jó a szöveg), majd a csapat keretbe foglalt egy spontán leánykérés. Eljátszották a *Bódottát* – ami kicsit vicces választás egy ilyen esemény elé –, majd a megható és vastapsot érdemlő performansz után a *Gyönyörűm* következett.

Még mindig csak a tizedik dalnál tartok a felsorolásban, de a lényegét tulajdonképpen már leírtam. Profi, kerek produkciót élvezhettünk egy üdítően kiváló popzenekartól. Végigzúzták az estét, vagy, ahogy a feleségem fogalmazott: Tarján Zsófi nem végzett fél munkát.

Gyorsan felsorolom, mi mindent hallhattunk még: *Túlélő*, *Reggeli napfény*, *Utazó*, *Idevaló*, *Nem vesznek a kamerák*, *Súlytalan*, *Halleluja*, *Ha meghalok* (új dal), *Hetes*, *Kína*, *Maradok*. Telis-tele jobbnál jobb üzenetekkel, néhol mellbevágó mondatokkal. Majd a ráadásban a *Holnapután*, az *Én így játszom* és *A legnagyobb hős*. A koncert végére még ez utóbbit is megszerettem.

Nyakas Krisztián

Gáspár Gábor fotóesszéje a Kapitány Máté & Lil Frakk-koncerttről.
2020. július 29., Presszókert

PUF neki!

Pál Utcai Fiúk-koncert.
Presszókert. 2020. július 17.

Lehet, hogy ezzel most befürdök. Nálam csak pár évvel hamarabb kezdték meg a zenélést a Pál Utcai Fiúk tagjai, tehát akár kortársaknak is hívhatnám őket, de az a fajta zene, amit játszanak, nagyon távol állt akkor tőlem. Pedig – leegyszerűsítve – rockzenét játszanak. És mégis. Mégis valahogy azt éreztem, hogy egy jól behatárolható zenei csoport, melynek része volt a PUF is, engem nem tudott megszólítani. A kortársaim nem is nagyon értették, hogy miért a távolságtartás, és én sem tudtam használhatóbb választ adni annál, hogy nem tetszik a zene. Pontosabban nem tetszik a játék. Nekem az volt a benyomásom, hogy ezek az alterrock bandák valahogy teljesen másképp játszanak, mint ami nekem bejön. Van remek szöveg, viszonylag jó zenei ötletek, lendület és lelkesedés, de megszólalásában ez nekem inkább punk volt.

Hallgatom a PUF dalait a neten, ahogy ezt írom, és teljesen átérzem a lendületét, az energiáját Lecsó (Leskovics Gábor) előadásának, de ő sem az a kimondott énekes alkat, ahogy a kortársai sem, akik a fronton álltak. Most, hogy írhatok koncertkritikákat a *Séd* magazinnak, kiléptem a komfortzónámból, és tavaly meghallgattam Müller Péter Sziámit is az egyetemen, de ismét megállapítottam, hogy amekkora érzeke az irodalomhoz, költészethez, színpadhoz van, akkora sosem lett az énekléshez, és ez szerintem legalább annyira fontos kérdés, ha az előadó történetesen énekesként jelenik meg egy zenekar frontján.

Mindezzel együtt nagyon jó szívvel emlékezem vissza a rendszerváltás kori klubéletre és az Enyhe Fintor Klubra, mert évekig ott éltünk, az volt a találkozási pont, és a kor menő zenekarai mind játszottak ott. A Pál Utcai Fiúkat is meghallgattam többször az elmúlt három évtizedben, és mindig az volt az érzésem, hogy értem a közönséget. Értem a zenekart is, értem, miért sikeresek. Mert akkor és ott olyan vadak, szókimondók és lendületesek tudtak lenni, amire nagy szükség volt. Bármennyire nem az én világom volt, a lendület, amivel játszottak, átjött, és hiteles volt most is. Több dalt is tudtam velük együtt énekelni, és szerethető volt a koncert, de a mai magyar zenei szcéna tele van a Pál Utcai Fiúknál sokkal jobban muzsikáló csapatokkal, akiknek nem sikerül ekkora karriert befutni. Jókor voltak jó helyen, és ez sokat számított a rendszerváltás idején.

Mint már annyiszor, most is igyekeztem felülbírálni fiatalkori önmagam. Elementem és meghallgattam, majd napokig töprengtem, mit is írhatnék, ami hiteles tőlem. Így sikerült. De szólnom kell még pár szót a koncertről is, részleteiben. Kelő lendülettel vitték végig a bulit, volt íve, és elnézve a rajongótábort, nem okoztak csalódást senkinek. Lecsó nem győzött hállalkodni a közönségnek és a jó sorsnak,

hogy végre színpadra állhattak, bár a szédült művészemberi allűr, amivel az összes konfját megkoronázta, kissé esetlenné tette a kommunikációt a közönséggel. Vicces volt, ahogy azt latolgatta, hogy vajon ki lehet az az ember, aki kibeszél belőle, aki belebonyolódik a saját gondolataiba. Játék ez, kérem, színház. Végigmosolyogtam a bulit, mert egy igazán összeérett bandát hallhattunk, s bár néha elvitte őket a lendület a zúzás irányába, alapvetően egy jól összerakott produkciónak voltam tanúja. Minden hangszeres pozíció elég erős a zenekar, így még az sem volt igazán feltűnő, hogy a járvány miatt ők sem mostanában álltak színpadon. Köszönöm, hogy kaphattam ismét egy olyan élményt, amire nem számítottam.

Nyakas Krisztián

Tudósítás a tó mellől

Sarusi Mihály: *Öreg-hegyen innen, Öreg-hegyen túl II. (Balatoni jelenetek)*. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2020

A magát modernnek és mérvadónak tartó irodalmi kánon itthon és idegenben már régóta tagadja azt az elkötelezett szerepfelfogást, amely szerint az író felelősséggel tartozik népért, nemzetért, hitért, erkölcsért. Amivel önmagában nincs semmi baj, hiszen az irodalom feladatairól mindig is megoszlottak a vélemények. Ám ez a kánon nemcsak elutasítja legfőbb ellenlábását, a nálunk manapság modern népiségnek vagy újnépiségnek mondott irányzatot, hanem még provinciálisnak, elavultnak is nevezi, képviselőit pedig mélyen lenézi.

Néhány éve magam is ott voltam a Tokaji Írótáborban, amikor Kukorelyly Endre ilyen szellemben provokálta a magyar népdalokat éneklő írók egy csoportját, mire Csenger Levente ököllel az arcába sújtott. Az esetnek országos visszhangja támadt, és persze nem Csenger Levente jött ki jól belőle. Régen az ilyen sértést elegánsabban intézték el még irodalmi berkekben is. Például párbajjal. A párbajok ideje azonban lejárt. Sarusi Mihály könyvét olvasva aztán eszembe jutott, hogy az esztétikai pökhendiségért, a népi kultúra, a nemzeti ereklyék, a trianoni tragédia, a határon túlra rekedt magyarok vagy éppenséggel 1956 gyalázásáért az író a párbajnál is elegánsabban vehet elégtételt, mégpedig a szó erejével, a mi esetünkben a publicisztika, a pamflet, a riport, a tudósítás fegyverével. Ráadásul ezekben a műfajokban is alapkövetelmény az eseményekre való gyors reagálás, hiszen egy nevelő célzatú pofon akkor csattan igazán nagyot, ha in flagranti sújt le a provokátorra. És természetesen kell hozzá némi

kurázi is, ami úgyszintén megvan szerzőnkben.

Ilyen írásokból áll tehát Sarusi könyve, amely rögtön egy jól elhelyezett felütéssel kezdődik: „E tudósítás (nem a Toronyból), csak innen a Tó mellől...” Igen, a zárójeles megjegyzés Csóri Sándor *Tudósítás a toronyból* című szociográfiájára utal, és arra inti az akadémikusokat, hogy „nekünk is van ám kikre hivatkozunk...” Egyébként ezek a zárójeles vagy beékelte megjegyzések és a bennük rejlő hangnemi lehetőségek, így például a gúny, a szarkazmus, az irónia, a sejtetés, az elidegenítő hatás kiaknázása, továbbá a rapszodikus, szaggatott előadásmód, a mélyen ziháló mondatok a kötet talán legjellemzőbb stilisztikai eszközei.

Az *Öreg-hegyen innen, Öreg-hegyen túl* első része, a dokumentum-kisregénynek nevezhető *Balaton fiúk* nemcsak a könyv legterjedelmesebb, de egyben a legkatartikusabb írása is. Témája annak a hat Balaton-felvidéki tizenéves fiúnak a sorsa, akiket 1952–53-ban ítélték el, és közülük kettőt ki is végeztek. A retrospektív szerkesztés, a dokumentumok, levelek, jegyzőkönyvek, személyes beszélgetések elemi erővel idézik fel a Rákosi-diktatúra éveit. Az irodalmi előzmények között kutatva az embernek elsősre a fikciónak még a látszatát is kerülő szovjet-orosz lágerirodalom és Szolzsenyicin *Gulagja* jut eszébe.

A második rész, a *Bakonyi-balatoni jegyzetek* egyik írása, az '56 a Balatonnál mind terjedelmében, mind témájában a *Balaton fiúk* szerves folytatása. A két történetet összekötő kapocs az a Tolner István, aki az 1953-ban elítélt hatok egyikeként tizenkét évet kapott, majd 1956 nyarán amnesztiával szabadulva októberben nemzetőr lett az 1956-os forradalomban. Íme, az ötvenes évek magyar történelme egy szuszra és kicsiben!

A *Bakonyi-balatoni jegyzetek* ezenkívül harminc hosszabb-rövidebb riportot, tárcát, pamfletet, tudósítást tartalmaz, amelyek – akárcsak a harmadik rész, a *Magyar tenger – Gyalog-Bakony* húsz hasonló műfajú írása – a Balaton-felvidék kultúrtörténetét, tájait, történelmét mutatják be, vagy olyan rejtett zugait, mint az agyonparcellázott tóparton érintetlenül maradt lozsántai dűlő, olyan nevezetes személyiségeit, mint Egry József, olyan mártírjait, mint Bódi Magdi. A Balatontól a Bakony felé távolodva egyebek mellett a polányi passió ürügyén szóba kerül magyarok és németek együttélése, Horn Gyula ajkai választási kampányával kapcsolatban pedig felrémlik a tömegember világába makacsul visszajáró kádári múlt kísértete.

Ezek a rövid írások a szerző egyedi hangján, az ő sajátosan egyéni és leplezetlenül elkötelezett látásmódjával, így hadba gyűjtve erősítik meg egymást, és együtt érik el igazán a hatásukat. Ahogy az Tolsztoj egyik tanmeséjében áll: a fűzfavessző egy szál magában gyenge és törékeny, de nyalábba kötve erős és törhetetlen lesz.

Ircsik Vilmos

Egy „könyv-múzeum” képei

Péntek Imre: *Megviselt papírmúzeum.*
Vár Ucca Műhely, 2020

A Vár Ucca Műhely kötetébe foglalt negyvenkét, a képzőművészet különböző témáit és jelenségeit változatos szempontok szerint tárgyaló írás műfaji változatossága és tartalmi gazdagsága feledtetni velünk a szám szerény – jellegéhez képest talán túl szerény – kivitelezését; albumszerű küllem helyett megmarad a fekete-fehér képekkel illusztrált esszékötet formájánál.

Péntek Imre írásai a képzőművészeti esszé, a tárlatkritika, a laudáció, illetve a(z) (élet)mű- és jelenségértelmezés változatait képviselik: a szempontok, kitekintések és összefüggések széles palettája, illetve bonyolult hálózata révén túlmutatnak egy-egy esemény, kiállítás vagy évforduló határain. Mi több, a térbeli és regionális határokat (Dunántúl, Balaton-mellék) is e hálózati kontextus érvényesítése révén lépi át a szerző.

És ez az eljárás azonnal, már az első írás, Palotás József Vigadó Galériában bemutatott kiállításának értékelése (*Szobrászati és festői bolyongás paranormális világokban*) bevezetőjében nyilvánvalóvá válik, mivel a tárlat darabjainak értelmezése az aktuális problémakomplexum (vidéki szobrászati törekvések kontra centrum, illetve hivatalos kánon) fénykörében láttatja. „Vidéki szobrászlét Magyarországon. Nem könnyű. Annak igen, aki köztéri megrendeléseket kap” – aktualizálja az eseményt, hogy annak értékeléséhez az alkotói életmű útjainak, digresszióinak feltérképezése révén vezessen el bennünket. Ezáltal azok számára is értelmezhetővé és érdeklődésre számot tartóvá válik az esemény, akik sem szakmai, sem regionális értelemben nem állnak közel hozzá, sőt, nem is ismerhetik a jelenséget. Például számomra, a határon túlról, az ún. köztéri megrendelések kérdése a belgrádi Hunyadi János-szobor botrányát vagy a szabadkai egész alakos Kosztolányi-szobor felállításának tanulságait hozta be a képbe: azt a konklúziót, miszerint egy kontextus- vagy hagyományidegen jelenség esetében sem az erős (kultur)politikai szándék, sem az alkotói szabadság elvének hangoztatása nem tudja kiváltani az el- és befogadás szükség-szerű folyamatát.

Helyesírási szempontból talán nem egészen korrekt a Ludvig Zoltán és Ludvig Dániel zalaegerszegi kiállításáról szóló kritika címe, de a „makro- és mikrokozmoszok szín-játékai”-t a két párhuzamos (és a családi kapcsolatok révén mégis egymást keresztező) művészi világban értelmező írás nagyon is izgalmas szellemi univerzumot tár fel előttünk.

A kötet valamennyi esszéjét a hagyományban és a művészvilágban való jártasság ismerve hatja át: a folyamatokra való rálátás távlata és tudása s az a gesztus, ahogy az olvasót, a kívülről is eligazítani, „beavatni” kívánja az írói szándék: így

mutat be számunkra évfordulós művészetet és törekvéseket, rendezvénysorozatokat (például biennálékat, művésztelepi konstrukciókat) vagy egyszerűen csak felhívja a figyelmet két azonos nevű, de eltérő jelenség (Ludwig Múzeum és Ludvig Művésztelep) egyidejű értékalakító törekvéseire.

Van, amikor az értelmezői figyelem egy konkretizálható jelenségre vagy egy sajátos összefüggésre koncentrál, mint amilyen az „újklasszicitás”, a narratív festészet, a „női vonal” vagy a posztmodern törekvések kimerülésének jelenség-összefüggése, tendenciái.

Nagyon izgalmas írások azok, amelyekben Péntek Imre egy művészi technika eljárásait értelmezi és mutatja be számunkra maga is igen plasztikus beszédmódot érvényesítve, de a leginkább megragadó és érdeklődést kiváltó sajátosságát esszéinek és kritikáinak az értelmezési modellalkotás képezi, az az eljárás, ahogy egy-egy alkotói komplexum darabjait: festményeket, szobrokat, más installációkat értelmez, ahogy feltárja jelentéseiket, ugyanakkor ezeket csak mint lehetőségeket és nem kötelező érvényű üzeneteket mutatja be olvasói számára.

Jó, hogy elgondolkodtat a hagyomány és az aktuális kontextusok (pl. képi világok: képregények, virtuális valóságok, átmeneti konstellációk stb.) viszonyáról és lehetőségeiről – pl. „képregény” az újszövetségi megváltástörténetről –, az érvényvesztések, a dekonstrukciók, az átmenetek és töréspontok megjelenéséről, a szokatlanról, a profánról vagy a bizarr jelentéseiről.

Bence Erika

Az úton levő

Can Togay János: *Átmeneti ember.* Scholar, 2020

Hosszú idő után új verseskötetel jelentkezett Can Togay János, kinek nevéhez a szépirodalmi szövegek publikálásán kívül még számtalan tevékenység kötődik: egyszerre filmrendező, forgatókönyvíró, színész, médiaművész, kultúrdiplomata, egyetemi docens, valamint a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa projekt művészeti és kreatív tanácsadója.

A 2004-ben született első, *Fénykutyta és vonat* című verseskötet után idén, 2020-ban látott napvilágot a Scholar Kiadó gondozásában *Átmeneti ember* címet viselő könyve, melyet az online Margó Fesztiválon mutattak be. Előbbi és utóbbi is egyfajta összegző kötetnek tekinthető, mindkettőben egy-egy már lezárult korszak termései találhatók, az elsőkben harminc, az újabb gyűjtésben pedig tíz év lírai lenyomata olvasható.

Ahogy az a szerző korábbi megnyilatkozásaiból, interjúiból, valamint az új kötet bemutatóján is kiderült, nem arról van szó, hogy Can Togay János valamiféle későn kezdő és későn berobbanó alkotó volna. Első versei 1978-tól jelentek meg a *Mozgó Világban*, majd később a *Műútban*, és

más irodalmi lapokban is publikált, mielőtt megszületett volna a *Fénykutyta és vonat*. A versírás számára túl személyes és intim, ami éppen elegendő ok arra, hogy csak ritkán mutassa meg magát nyomtatásban, arról nem is beszélve, hogy a Kádár-kori Magyarországon való felnövés sem segítette a költői lét kibontakozását számára.

Mindezek a sokáig ki nem mondott, visszafogott gondolatok és élmények rajzolódnak ki ebből a kötetből is, amely mindannak a gazdag és sokféle meg tapasztalásnak a lenyomata, amelyek még tovább árnyalják és mélyítik Can Togay János lírájának lényegét és azt a költői utat, amit a szövegek alkotója idáig bejárt.

Ahogy olvasom a kötet egyes darabjait, már rögtön feltűnik és jól érzékelhető a párhuzam a sokféle kulturális szintéren jelen lévő alkotó és a mindenbe belehelyezkedni tudó, rengeteg helyszínen létező és benyomásait rögzítő versbeszélő között. Egyszerre zavarba ejtő és csodálatra méltó az a sejtelmesség, mely túlmutat az első ránézésre hétköznapi nyelven megfogalmazott sorokon. Számára semmi sem pusztán fekete vagy fehér, az élet lényege a kettő között való átjárásban mutatkozik meg.

A műben alapvetően kétféle megszólalás érhető tetten: a szövegek nagy része olyan pillanatképeket látat, melyek többnyire egy-egy erős villanással idézik fel a régmúlt történeteit. Ezeknél a verseknél érzékelhető leginkább a költőben munkálkodó filmrendező: erős képekkel dolgozik, nemcsak rögzíti, hanem érzékletes módon felvillantja a múlt eseményeit a maga pillanatszerű mondataival.

Can Togay János élmény- és emlékezéslírájának számos darabján túl különböző mítoszfeldolgozó, létösszegző verseket is találhatunk a könyvben, de egészen új dimenziókat mutat meg az utolsó ciklus is, mely szintén különleges és kiemelt része a kötetnek. Az itt található szövegek egyfajta elmélkedéseknek, rövid prózáknak is tekinthetők, melyek ahelyett, hogy lezárnák, új olvasatok és értelmezések felé nyitják meg a szerző eddigi életművét.

Érdekes ellentmondás, hogy ami Can Togayt a publikálás terén feszélyezte és visszafogta, az a kötetben mégis erős felszabadultságként, korlátoknélküliségként, a sorok szabad áramlásaként jelenik meg. Külön pikantériát ad költeményeinek az, hogy mindezt a szabadságot nem direkt módon, tovakodva érzékelteti, ehelyett inkább finom fokozatokkal dolgozik, ezzel is kijelölve saját alkotói pozícióját.

A könyv borítója tökéletes összhangban van a kötetben olvasható gondolatokkal. A pasztell, egymásba olvadó rózsaszín és lila színek háttere előtt egy elhomályosodott alak figyelhető meg, amint éppen tart valahová. S pont úgy, mint a címben jelzett átmeneti ember, a Rajka Mária által készített borítótér is rengeteg jelentéssel telik meg. Emlékezetes kép egy olyan műben, amely maga is az emlékezés pillanatába merül alá, majd bukik újra meg újra elő a jelen felszínére. A pillanatba, amelyben a versbeszélő mellett mi olvasók is kijelölhetjük saját otthonunkat.

Éltető Erzsébet

A mozdulatlanság szinesztéziája

Kolodko Mihály: Őr. Miniszobor. Várkapu

Ha a művészet reális ábrázolásra törekedne, mi értelme lenne a képalkotásnak? Nem egyszerűbb lenne szemlélni a minket körülvevő környezetet? Többségünk elfogadja, hogy a művészet célja nem a valósághű tartalmak visszatükrözése, hanem éppen ellenkezőleg: a realizmus szándékos torzítása – a transzcendencia –, a nézők érzelmeinek felkorbácsolása. Minél sikeresebb ez a folyamat, annál fokozottabb az esztétikai élvezet, ami olyan emelkedett izgalmi állapot elérését eredményezi, amelyre az emberi megismerés hétköznapi eszközei alkalmatlanok.

A miniszobrok világa az univerzum és az örökkévalóság tökéletes elrendezése dióhéjban. A miniatűr világba foglalt mindenség olyan, mint a hintó vagy a palota egy tündérmesében, ahol mindent a báj és a varázslat megnyugtató érzése leng körül. Feltételezhető, hogy Kolodko Mihály szobrászművész nem valamiféle magasztos erkölcsi cél által vezérelve tervezte és faragta miniszobrait, inkább azzal a szándékkal, hogy olyan alkotást hozzon létre, amely meghökkent finomságával és gyönyörűen megmunkált szépségével. Tökéletesen érthető az alkotás fő funkciója: meglepni és elragadtatni a „miniatürista” virtuozitásával. A minimalista talapzatba épített aprócska szobrok különös hatással bírnak, rámutatnak a kreativitás fontosságára a mindennapi életünkben, és kiemelik a mű társadalmi-kulturális dimenzióját. Gondos formatervezés és kreativitás, ami képes megváltoztatni a látásmódunkat és azt, ahogyan a környezetünkre tekintünk. Kölcsönösen formáljuk egymást, mi és a környezetünk.

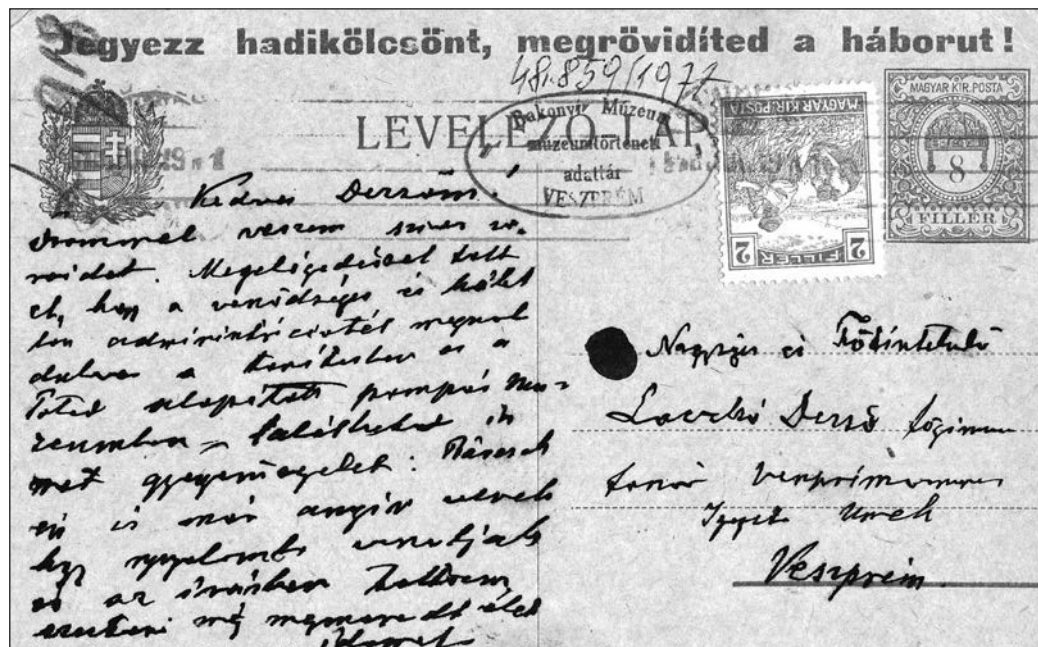
A szobrászat a térben létező elemek megalkotásának művészete, amely különféle háromdimenziós tárgyak térbeli expozíciójával próbál hatni az emberek esztétikai érzékenységére. Ugyanez igaz a bábokra is, amelyek egyszerre élettelen anyagok és sík vagy háromdimenziós megelevenedő tárgyak. És ha a szobrok a mozdulatlanságot, a test utolsó gesztusait fedik fel, akkor a bábok relativizálják a szobrok mozdulatlanságát: felfüggesztve lógnak, paravánon pihennek, kiszámíthatatlanok, egy jövőbeli metamorfózis reményét keltik bennünk azt sugallván, hogy bármely pillanatban dinamizálódnak, leküzdik tehetetlenségüket, és cselekvőképessé válnak. A megfelelő alkalomra várnak, hogy a kimerevített pillanat örökkévalósága által keltett feszültség színházi energiává alakuljon. Egy színház, amelyet nem látunk, de remélünk. A szobrok viszont egy misztikus dimenzióval felruházott unikális pillanatot ragadnak meg örökkévaló mozdulatlanságba dermedve. A bábokban a színházi lehetőséget véljük felfedezni, a szobrokban a végtelen színházat. Egyik beharangozza a színházi eseményt, másik rögzíti annak csúcspillanatát.

A bábművészet szívesen operál kimerevített mozdulatokkal, amelyeket felfűzve cselekménysorozatokká alakít. A báb és a szobor, vagyis a figura, különleges képességekkel felruházva lehetővé teszi az örökké játékra hangolt gyermek számára, hogy lepörgesse saját cselekménysorozatát, egyéni kis színházat, hogy kockánként kivetítse álomvilágát, amelyhez támpontként egy báb vagy éppen a kislányt oroszlánál ábrázoló szobor szolgál. A szobrok világából kiindulva képet alkothatunk az ember belső világáról, a közösség és az egyén kapcsolatáról, a gyermeki gondolatvilágról.

Akár egy jó báb, a megkapó szobor az, amelyik a kifejezésében hordozza az emberi érzéseket, amelyeket visszasugároz ránk, nézőkre. Ezeket az érzéseket akkor fogalmazzuk meg, amikor egy-egy ilyen alkotást szemügyre veszünk. Mindenki saját emlékeiben kutakodva talál olyan élményt, amelyet egy ilyen kimerevített pillanatba tömörítve fedez fel. Ez a pillanat a múltban gyökerezik, de a dráma, mely elevénné teszi, a jövőt vetíti elénk. Ez pedig már egy színházi folyamat kezdete, ahol a báb csak felületesen idézi meg a múltat, és inkább a jövőbe kalauzol minket. Bizonytalan jövő, de reménytelen teli, mely színházi élménnyel kecsegtet. A szobor viszont retrospektív jelentéssel bír, egy modell, amely testet öltött kő vagy bronz alakban, mint az idők végezetéig várkaput vigyázó Őr. A színész pedig csak áhítattal tekinthet efféle beteljesülés felé...

Szőke Kavinszki András

Lóczy Lajos levelezőlapja Laczkó Dezsőhöz Cholnoky Jenő említésével, 1918. július

A Lóczy-levelezőlap címoldala

Halványsárga kartonpapír, 13,9x9 cm. Fekete tintával írva.
Bal felső sarkában zöld színű, koronás, koszorús magyar kiscímer, jobb felső sarkában a M. KIR. POSTA a levelezőlappal egyszerre nyomtatott, 8 filléres, szent koronás, zöld színű bélyegével. Továbbá a M. KIR. POSTA 2 filléres, aratós, barna színű bélyegével.
Elmosódott postabélyegző: JUL 19 ... felirattal, kétszer lenyomva
Átmérő: 2,9 cm, fekete színű.
Másik oldalán

LEVELEZŐ-LAP.

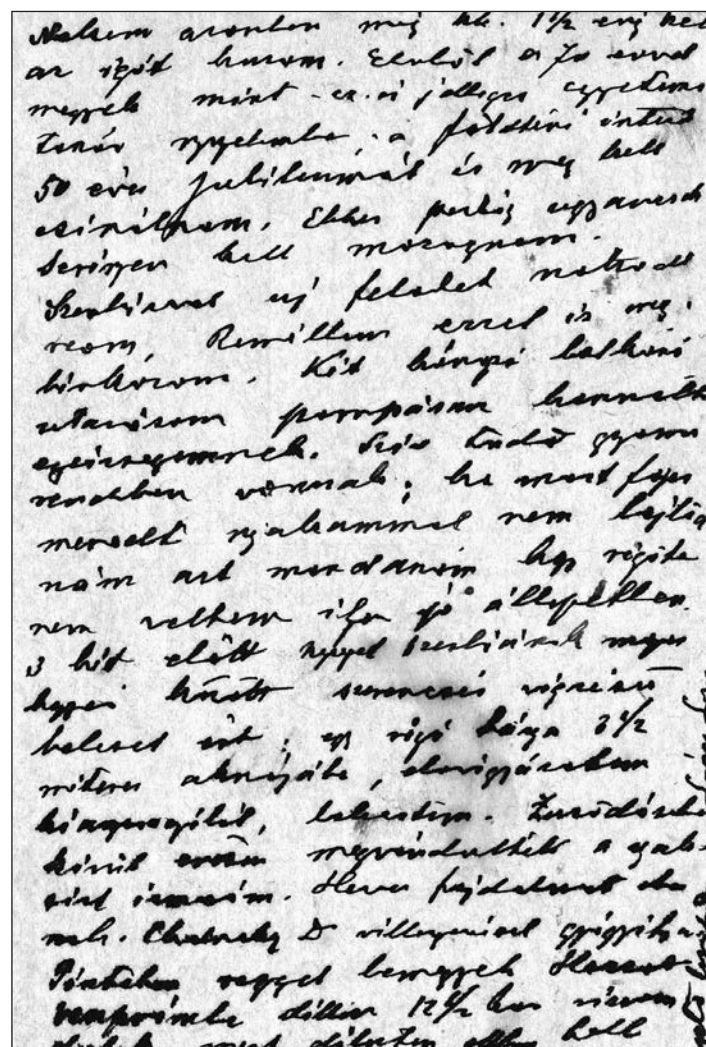
fejléccel. Jegyezz hadikölcsönt, megrövidítéd a háborút! M. kir. állami nyomda. Budapest, 1918. jelzéssel.

Nagyságos és Főtisztelendő Laczkó Dezső főgimn tanár Veszprémmi(?) Igazgató Urnak
Veszprém

Kedves Dezsőm!
Örömmel veszem szíves soraidat. Megelégedéssel tölt el, hogy a vesződséges és hálátlan adminisztrációtól megszabadulva¹ a tanításban és a Töled alapított pompás Muzeumban² található ismét gyönyörűségedet. Bárcsak én is már annyira varok hogy nyugalomba vonuljak és az írásban töltsem ezután még megmaradt életidőmet Nekem azonban még kb. 1 ½ évig kell az igát huznom. Elvből a 70 évvel megyek mint cz.³ és jelleges egyetemi tanár nyugalomba. A földtani intézet 50 éves jubileumát is meg kell csinálnom.⁴ Ehhez pedig ugyancsak serényen kell mozognom. Szerbiával új feladat szakadt reám. Reméllem ezzel is megbirkózom. Két hónapi balkáni utazásom pompásan használt egészségemnek. Szív tüdő gyomor rendben vannak; ha most fájos meredt nyakammal nem bajlódnám azt mondanám hogy régóta nem voltam ilyen jó állapotban. 3 hét előtt nyugat Szerbiának magas hegyei között szerencsés végzésű baleset ért: egy régi bánya 3 ½ méteres aknájába, elővigyázatomból hiányosságából beleestem. Zuzódásokon kívül erősen megrándultak a nyakszirt izmaim. Heves fájdalmat okoznak. Cholnoky Dr villanyozással gyógyítja.⁵ Pénteken reggel lemegyek Hozzád Veszprémbe délben 12 ½ kor vissza indulok mert délután otthon kell lennem. Mindnyájunk szívélyes üdvözlétével

Szerető barátod Lóczy Lajos

(Laczkó Dezső Múzeum. Múzeumtörténeti Adattár ltsz. 48.859/1977.)

A Lóczy-levelezőlap hátoldala

¹ A megjegyzés Laczkó főgimnáziumi igazgatóságról való lemondására utal.

² Múzeumban = a Veszprémvármegyei Múzeumban (ma Laczkó Dezső Múzeum)

³ cz = címzetes

⁴ A Földtani Intézet 1869-ben alakult meg a Magyarhoni Földtani Társulattól.

⁵ Lóczy szerbiai balesetének említése: Cholnoky Jenő 1870–1950. Szerk.: Géczy János. Vár Ucca Tizenhét VI. évf. (1998) 2. szám 253.

A borítón szereplő kép:
*Archív fotó a Laczkó Dezső
Múzeum római kori üvegeiről
(Múzeumi felvétel,
legkorábban 1904-ből)*

a séd

az alábbi helyeken kapható:

- Egyetemi Könyvtár és Levéltár
Veszprém, Wartha Vince utca 1.,
- Pannon Egyetem B épület, porta
Veszprém, Egyetem utca 10.,
- Veszprém Megyei Jogú Város
Önkormányzata Polgármesteri Hivatala
Veszprém, Óváros tér 9.,
 - Hangvilla
Veszprém, Bruszniai Árpád u. 2.,
- Utas és Holdvilág Antikvárium
Veszprém, Szabadság tér 13.,
 - Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém, Erzsébet sétány 1.
- Eötvös Károly Megyei Könyvtár
Veszprém, Komakút tér 3.,
 - Művészetek Háza
Veszprém, Vár utca 29.,
- Agóra Városi Művelődési Központ
Veszprém, Táboraállítás park 1.,
 - Szaléziánium –
Érsekségi Turisztikai Központ
Veszprém, Vár utca 31.

Folyóiratunk minden páros
hónap első hetében jelenik meg.
Lapzárta: minden páratlan hónap 20-án.

